

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Kutseõpetaja õppekava

Veera Petrova

**TEISE KOOLIASTME ÕPILASTE SUHTUMINE *ONLINE*-RISKIDESSE
JA INTERNETI TURVALISE KASUTAMISE ALLIKAD KAHE TARTU
KOOLI NÄITEL**

bakalaureusetöö

Juhendaja: Piret Luik, PhD

Läbiv pealkiri: *online*-riskid ja interneti turvalise kasutamise allikad

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: nimi (teaduskraad)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: nimi (teaduskraad)

.....

(allkiri ja kuupäev)

Tartu 2014

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Teoreetilised lähtekohad	6
1.1 <i>Online</i> -riskide liigitus	6
1.2 Laste suhtumine <i>online</i> -riskidesse	9
1.3 Soolised erinevused seoses <i>online</i> -tegevustega ja suhtumisega <i>online</i> -riskidesse	11
1.4 Interneti turvalisuse alaste allikate kasutamine.....	13
1.4.1 Vanemad turvalise interneti keskkonna allikatena.....	13
1.4.2 Õpetajad turvalise interneti keskkonna allikatena.....	16
1.4.3 Sõbrad ja eakaaslased turvalise interneti keskkonna allikatena.....	17
1.5 Töö hüpoteesid ja eesmärk.....	18
2. Uurimus teise kooliastme õpilaste teadlikkusest <i>online</i> - riskidest ja interneti turvalise kasutamise allikate kohta.....	19
2.1 Metoodika	19
2.1.1 Valim.....	19
2.1.2 Mõõtevahend.....	20
2.1.3 Protseduur.....	21
2.2 Tulemused.....	21
2.2.1 Teise kooliastme õpilaste hinnangud turvalise interneti kasutuse allikate kasutamisele.....	23
2.2.2 Poiste ja tüdrukute poolt interneti tegevuste negatiivsusele või positiivsusele antud hinnangud.....	27
2.2.3 Poiste ja tüdrukute poolt interneti tegevuste ohtlikkusele antud hinnangud.....	29
2.3 Arutelu	30
Kokkuvõte	34
Summary	34
Tänuõnad	35
Autorsuse kinnitus.....	35
Kasutatud kirjandus.....	36
Lisa 1. Kasutatud ankeet	42

Sissejuhatus

Tänapäeva ühiskonnas on muutunud meedia laste ja noorte elu lahutamatuks osaks ning selle tähtsus on palju suurem kui varasematel kümnenditel ja sajanditel. Meediakasutuse uuringutest selgus, et uue meediakeskkonna võimalused ja riskid on üheks põhiprobleemiks kaasaja laste ja noorte jaoks (Kalmus, 2008). Rahvusvaheline uurimisvõrgustik *EU Kids Online* töötab, toetudes 25 Euroopa riigis läbi viidud uuringu andmetele, välja riikide liigituse, mis peegeldab erinevusi laste ja noorte *online*-riskides ja -võimalustes. Eesti kuulub koos teiste Põhjamaadega nende riikide rühma, mida iseloomustab nii laste internetikasutuse kui ka *online*-riskide kõrge tase (Kalmus et al., 2010).

2006. aastal ilmunud üle-eestilise uuringu „Lapsed ja internet” raportis toodi esile, et 6–14aastastest lastest kasutab interneti juba 91%, neist igapäevaselt 70% lastest ja 52% neist külastab interneti jututubasid ja suhtlusprogramme (Turu-uuringute AS, 2006). Neli aastat hiljem ilmunud *EU Kids Online* (2010) uuringus kirjutati, et Eesti lapsed on ühed noorimad ja sagedasemad interneti kasutajad. Keskmise Eesti laps (alla 18aastane) hakkab interneti kasutama 8aastaselt ja 82% lastest kasutab interneti iga päev. Märkimist väärib ka olukord, et laste reaktsioon *online*-riskidele on erinev. Mõned lapsed ignoreerivad materjali, mis on neile ebameeldivust tekitanud ning ei külasta enam antud lehekülge, teised peavad riske naljakaks või isegi lõbusaks (Staksrud & Livingstone, 2009). Eestis on ühe või enama *online*-riskiga kokkupuutunud ligikaudu kuus last kümnest ning nende suhtumine *online*-riskidesse varieerub sõltuvalt lapse vanusest ja soost (Kalmus et al., 2010).

Hasebrink, Livingstone, Haddon & Ólafsson (2009) toovad välja, et Eesti kuulub kõrge riskitaseme, madalate toimetulekuoskuste ja madala vanematepoolse sekkumisega riikide hulka. *EU Kids Online* (2011) uuringu tulemustes on väljatoodud, et Eesti 9–16aastased lapsed kasutavad kõige enam turvalise interneti keskkonna vahendajatena oma vanemaid (57%), õpetajaid (53%) ja eakaaslast (39%). Sama uuringu tulemustes on väljatoodud ka teised turvalise internetikasutuse allikad (televisoor; raadio; interneti koduleheküljed; spetsialist, kelle ülesandeks on jagada internetis nõuandeid; erinevad interneti-teenuse pakkujad; sotsiaaltöötaja; raamatukoguhoidja), kuid on rõhutatud, et need on 9–12aastaste poolt vähem kasutatavad (Livingstone, Haddon, Görzig & Ólafsson, 2011). Alates 2009 aastast on Eestis hakatud aktiivselt tegelema turvalise internetikasutuse teavitustööga (Hallimäe & Kuusk, 2009). Näiteks on loodud

projekt „Targalt internetis”, mille kaudu tehakse teavitustööd turvalise interneti kasutamise kohta lastele ja lastega seotud isikutele. Projekti raames on loodud veebipõhine vihjeliin, kuhu saab teatada internetis levivast illegaalsest sisust. Lasteabi nõuandetelefon võimaldab kõigil isikutel operatiivselt teatada abivajavast lapsest, tagada saadud info edastamine vastavate spetsialistideni ning pakub lastele ja nendega seotud isikutele esmast sotsiaalset nõustamist ja vajadusel ka kriisinõustamist (Targalt internetis-Safer Internet Centre in Estonia SIC EE II, s.a.).

Eesti erinevad meedia allikad on pööranud tähelepanu internetiturvalisusele. Euroopa Parlamendi ja Euroopa Nõukogu koostöös on loodud turvalisema interneti programm, mille eesmärk on erinevate *online*-riskide tutvustamine. Samuti on selle teemaga Eestis aktiivselt tegelenud Lastekaitse Liit (Kruuse, 2009). Ka Haridus- ja Teadusministeeriumi (2009) kodulehel on pööratud tähelepanu turvalisele käitumisele internetis. 2013 aastal tähistati kümnendat korda turvalise interneti päeva, milles osales rohkem kui 1000 last (Aasmäe, 2013). Seega saab järeldada, et interneti turvaline kasutamine on tänapäeval aktuaalne teema, mis vajab pidevat tähelepanu ning lähemat uurimist.

Kuna viimaste aastate jooksul on aktiivselt tegeletud turvalise internetikasutuse teavitustööga, siis sellest tulenevalt tõstatub küsimus, milline on hetkel teise kooliastme õpilaste suhtumine *online*-riskidesse ja milliseid interneti turvalise kasutamise allikaid nad hetkel kasutavad. Lisaks varasemast uurimusest on selgunud, et laste suhtumine *online*-riskidesse on erinev, ühed on *online*-riskidest häiritud teised peavad neid hoopis naljakaks või isegi lõbusaks (Staksrud & Livingstone, 2009). Teiseks oleks oluline teada, kas esineb ka olulisi soost tulenevaid erinevusi poiste ja tüdrukute vahel. Samuti on antud tööautorile teada, et senised uuringud on enam keskendunud 9–16aastaste laste *online*-riskide kogemisele ja nendega toimetulekule. Teise kooliastme õpilaste suhtumist *online*-rikidesse on uuritud vähem.

Kuna Eesti 9–16aastased kuuluvad Euroopa kontekstis kategooriasse „kõrge kasutus–kõrge risk” ja *EU Kids Online* (2010) andmetel kasutavad Eestis interneti üha nooremad lapsed (Kalmus et al., 2010). Siis siit tekib uurimisprobleem, missugune on teise kooliastme õpilaste suhtumine *online*-riskidesse, kas poiste ja tüdrukute suhtumises *online*-riskidesse esineb erinevusi ja missuguseid interneti turvalisuse alaseid allikaid teise kooliastme õpilased kasutavad.

Eelnevast tulenevalt on antud bakalaureusetöö eesmärgiks võrrelda, teise kooliastme poiste ja tüdrukute suhtumist *online*-riskidesse ning selgitada, milliseid interneti turvalisuse alaseid allikaid antud vanuseastme õpilased enda hinnangul kasutavad. Eesmärgi saavutamiseks tutvuti *online*-riskide teooriatega ja varasemate uurimustega antud valdkonnas ning viidi läbi uurimus Tartu linna kahe kooli teise kooliastme õpilaste seas.

Töö koosneb sissejuhatausest, teoreetilisest ja empiirilisest osast. Töö esimeses osas toob autor varasematele allikatele toetudes välja antud uurimistöös kasutatavate mõistete tähenduse, *online*-riskide liigituse, 9–16aastaste suhtumise *online*-riskidesse, soolised erinevused seoses *online*-tegevustega ja suhtumisega *online*-riskidesse ning annab ülevaate interneti turvalise kasutamise allikatest. Töö teises osas kirjeldab autor enda poolt läbiviidud empiirilise uurimuse metoodikat ja tutvustab selle läbiviimist, esitab tulemused ja teeb saadud tulemustest kokkuvõtte.

Töös kasutatavad mõisted

Internetikasutamine– mis tahes seadmed, mille abil 9–16aastased, sõltumata asukohast internetti sisenevad. Seadmed, mille abil 9–16aastased enim interneti ühendust saavad on lauaarvuti, mobiiltelefon, sülearvuti jne. Kõige enam kasutatavam seade oli lauaarvuti (58%) (Livingstone et al., 2011).

Risk– mingi toiminguga või ettevõtmisega kaasnev kahju tekke võimalus, võimalik oht; toimimine hea õnne peale, liigjulgus (Eesti Keele Instituut, 2009). Risk on võimalus, et inimtegevus või sündmused viivad tagajärgedeni, mis mõjutavad seda, mida inimesed väärtustavad (Klinke & Renn, 2001).

Riskikäitumine– käitumine, mis teatud tingumustes võib avaldada käitaja enda ja tema kaaskodanike tervisele ebasoodsat mõju. Riskikäitumise tagajärjeks võivad olla erinevad kulutused, nt tervishoiukulud, kulud majandusele ja ühiskonnale (Harro, 2005). De Guzman & Bosch (2007) rõhutavad, et riskikäitumine võib avaldada kahjulikku mõju noorte üldisele arengule ja heaolule ning võib takistada tulevikus normaalset füüsilist ja vaimset arengut ning edu saavutamist.

„Onlain” – olukord, kus arvuti või muu infotehnoloogiline seade on sisse lülitatud ja ühendatud teiste sarnaste seadmetega. Arvutikasutaja on siis „onlain”, kui tema arvuti on modemi või võrgukaardi kaudu ühendatud internetiga või kohtvõrguserveriga (Vallaste, 2000–2014).

1. Teoreetilised lähtekohad

1.1 *Online*-riskide liigitus

Mitmed uurijad on klassifitseerinud *online*-riske erinevalt. Livingstone (2009) on loetlenud erinevad *online*-riskid järgmiselt:

- Illegaalne sisu;
- Pedofiilid, *online*-peibutamine, võõrad;
- Ekstreemne või seksuaalne vägivald;
- Muu kahjulik või solvav sisu;
- Rassistlik/ viha õhutav materjal ja tegevused;
- Reklaam ja mõjutamine;
- Kallutatud või vale informatsioon;
- Isikuandmete kuritarvitamine;
- Küberkiusamine/ ahistamine;
- Mängurlus/ finantspettused;
- Enesekahjustamine (suitsiid, anoreksia);
- Privaatsuse riivamine/ kuritarvitamine;
- Ebaseaduslikud tegevused (hackerlus, autoriõiguste kuritarvitamine) (Livingstone, 2009, lk 30).

Need *online*-riskid on Livingstone & Haddon (2008) varasemalt liigitanud nelja peamisse kategooriasse:

- 1) sisu riskid (*content risks*) – kokkupuudet ebaseadusliku ja kahjustava sisuga, seksuaalsete/ vägivaldsete/ rassistlike/ vihaõhutavate materjalidega, väärinformatsioon, (problemaatiline) interneti kasutaja loodud sisu, väljakutsuv sisu (nt enesetapp, anoreksia, narkootikumid jne);

- 2) kontaktriskid (*contact risks*)– kokkupuude teiste nõ. võõraste interneti kasutajatega, küberkiusamine;
- 3) kommertsriskid (*commercial risks*)– reklaam/ ära kasutamine äri eesmärkidel, ebaseaduslik allalaadimine, hasartmängud;
- 4) privaatsusriskid (*privacy risks*)– isikliku informatsiooni välja andmine, teise eraellu tungimine, häkkerlus (Livingstone & Haddon, 2008, lk 318).

Hasebrink et al. (2009) võtsid Livingstone & Haddoni klassifikatsiooni aluseks ning arendasid seda edasi võttes vaatusse alla laste erinevad rollid seoses *online*-riskidega. Seega eristavad Hasebrink et al. (2009) *online*-riske ühelt poolt selle järgi, kuidas lapsed ja noored (6–17aastased) internetis käituvad: sisu riskid (*content risks*) laps kui vastuvõtja, kontaktriskid (*contact risks*) laps kui osaleja ja käitumise riskid (*conduct risks*) laps kui algataja. Teiselt poolt eristatakse *online*-riske erinevate teemade alusel: kommertslikud (*commercial*), agressiivsed (*aggression*), seksuaalsed (*sexuality*), väärtushinnangulised (*values*). (vt tabel1) (Hasebrink et al., 2009).

Tabel 1. *Online-riskide klassifikatsioon* (Hasebrink et al., 2009, lk 8)

	Sisu: Laps kui vastuvõtja	Kontakt: Laps kui osaleja	Käitumine: Laps kui algataja
Riskid			
Kommerts	Reklaam, rämpspost, sponsorlus	Isikliku info jälitamine/ kuritarvitamine	Illegaalsed allalaadimised, hasartmängudude mängimine, häkkerlus
Agressiivne	Vägivaldne/ ebameeldiv sisu	Kiusamise/ ahistamise ohvriks langemine	Teiste kiusamine või ahistamine
Seksuaalne	Pornograafiline või kahjulik seksuaalne sisu	Kohtumine võõrastega, peibutuste ohvriks langemine	Pornograafiliste materjalide loomine ning üleslaadimine
Väärtushinnangud	Rassistlik, kallutatud info ja nõuanded (nt narkootikumide kohta)	Enesevigastamine, soovimatu veenmine	Suitsiid/anoreksia jms teemadel nõu andmine

Eelpool välja toodud tabelleid võrreldes esineb mõningaid kattuvusi, Hasebrink et al. (2009) agressiivsed, seksuaalsed ja väärtushinnangulised riskid kuuluvad Livingstone & Haddoni (2008) sisuriskide alla. OECD (2011) uuringu andmetel jagunevad sisuriskid kolmeks alaliigiks: ebaseaduslik sisu; eakohatu või kahjulik sisu ja kahjulikku nõuannet sisaldav sisu. Ebaseaduslik sisu oleneb suures osas kehtivast jurisdiktsioonist. Näiteks rassism, vihakõned ja teised diskrimineerimise vormid võivad olla teatud riikides ebaseaduslikud, kuid teistes riikides on võimalik liigitada neid paindlikuma alaliigi alla, nagu seda on eakohatusisu. Seksuaalse ärakasutamisega seotud sisu on ebaseaduslik enamikes riikides. Eakohatu sisu riskid (vihkamine, vägivald või pornograafia) ei ole ebaseaduslikud ning on enamasti vabalt internetist kätte saadavad. Näiteks võivad lapsed ise või kellegi suunamisel, kas teadlikult või juhuslikult leida eakohatu sisu internetis (OECD, 2011). Austraalias ja Ameerika Ühendriikides läbiviidud uurimustest selgus, et eakohatu sisuga riskid võivad kahjustada lapse vaimset arengut (Dooley, Cross, Hearn & Treyvaud, 2009; ISTTF, 2008). 80% Euroopa 7–20aastastest on kokku puutunud pornograafilise sisuga ning 90% vägivaldse ja ebameeldiva sisuga materjalidega (Hasebrink et al., 2009). Kahjulikke nõuandeid sisaldav sisu võib viia uimastite või alkoholi tarvitamiseni, söömishäireteni või isegi enesetapuni. Kuna internet on kõigile avatud keskkond on seda valdkonda väga raske kontrolli all hoida (Millwood Hargrave et al., 2009, viidatud OECD, 2011 j).

Kontaktriskid võivad tekkida, kui lapsed suhtlevad interneti kaudu teiste isikutega, näiteks jututubades. Kõige levinum kontaktrisk, mis varitseb 9–16aastaseid internetis on suhtlemine uute internetituttavatega. Umbes 30% Euroopa 9–16aastastest suhtlevad internetis võõrastega, kellega nad ei ole varem realses elus kohtunud. Kuigi on 9–10aastaste puhul on vähem tõenäoline, et nad kohtuvad internetituttavatega ka päriselus on siiski 31% 9–16aastastest olnud sellest kohtumisest häiritud. Vanusega seoses kasvab tõenäosus internetis võõrastega suhtlemiseks ja kahaneb tõenäosus kohtumisega seotud ebameeldivusteks. 9–10aastased käivad võõrastega kohtumas (2%) aga on sellest rohkem häiritud (31%), 11–12aastased (4% käib kohtumas võõrastega ja on sellest häiritud 19%) ja 13–14aastased (kohtuvad 9% ja on häiritud 10%) (Livingstone et al., 2011). Kontaktriskide alla kuuluv küberkiusamine on agressiivne, tahtlik pikemat aega kestev toiming, mis hõlmab korduvate ähvardava sisuga e-mailide või tekstisõnumite saatmist ja piinlikust tekitavate piltide avaldamist internetis (Smith et al., 2008). Üks viiest (19%) Euroopa 9–16aastastest puutub kokku internetis kiusamise ja ahistamisega ning

12% Euroopa 9–16aastastest väidavad, et on ise kedagi internetis kiusanud või ahistanud (Livingstone, et al., 2011). Võib öelda, et mõned Hasebrink et al. (2009) poolt välja toodud seksuaalsetest ja agressiivsetest riskidest kuuluvad Livingstone ja Haddoni (2008) kontaktriskide alla.

Hasebrinki et al. (2009) toodud kommertsriskid kattuvad Livingstoni & Haddoni (2008) poolt nimetatud privaatsusriskide liigitusega. Enamik internetikasutajatest on ohustatud isikliku informatsiooni privaatsuse ja turvalisuse riskidest, kuid lapsed on selles osas eriti haavatav internetikasutajate rühm (OECD, 2011). Levinum riskikäitumine 9–16aastaste seas on oma isikliku informatsiooni avaldamine internetis (Livingstone & Haddon, 2009). Laste ja noorte teadmised ei pruugi olla piisavad, et osata kaitsta oma privaatsust ja turvalisust tõhusalt. Nad võivad avalikustada oma isikuandmeid nii, et need muutuvad kõigile lihtsasti kättesaadavaks (OECD, 2011).

1.2 Laste suhtumine *online*-riskidesse

Raportis „Nende endi sõnutsi: mis häirib lapsi internetis?” (2013) kajastatud andmetest selgus, et 38% 9–16aastastest arvab, et internetis on vähemalt üks või mitu riski, mis võivad selles vanuses lapsi häirida. Sama uuringu tulemustes selgus, et 54% 9–16aastastest olid häiritud ühest *online*-riskist, 31% koges kahte *online*-riski ja 15% 9–16aastastest kolme ja enam *online*-riski (Livingstone, Kirwil, Ponte & Staksrud, 2013).

On oluline, et mida vanemaks lapsed saavad, seda rohkem puutuvad nad kokku erinevate *online*-riskidega (Hasebrink et al., 2009). Ka *EU Kids Online* (2011) raportist selgus, et *online*-riskide arv suureneb laste vanuse kasvuga (mida vanemad lapsed, seda suurem on riskide kogemise tõenäosus). Kõigist uuritud 9–10aastastest lastest on 14% kokkupuutunud ühe või mitme *online*-riskiga; 33% 11–12aastastest lastest; 49% 13–14aastastest lastest ja 63% 15–16aastastest lastest. Kuid nooremad lapsed vanuses 9–14 eluaastat on seksuaalse sisuga piltidest enam häiritud kui vanemad, 15–16aastased lapsed. Ka seksuaalse sisuga e-mailidest on nooremad lapsed vanuses 11–14 eluaastat rohkem häiritud, kui 15–16aastased lapsed. Samuti uute inimestega kohtumise tagajärjel on nooremad lapsed vanuses 9–14 eluaastat enam häiritud, kui vanemad lapsed vanuses 15–16 eluaastat (Livingstone et al., 2011).

Seksuaalse sisuga pilte on internetis näinud 14% Euroopa 9–16aastastest lastest. Kuid 9–16aastased lapsed ei taju *online*-riske alati endast välja viivate või kahju tekitavatena. Näiteks seksuaalse sisuga pilte ja e-maile on näinud ja vastuvõtnud üks kaheksast 9–16aastasest lapsest ning suurem osa pole pidanud neid kahju tekitavateks. 15–16aastastel on suurem tõenäosus näha seksuaalse sisuga faile kui 9–10aastastel, kuid nooremad lapsed on seksuaalse sisuga failidest rohkem häiritud või endast väljas (Livingstone et al., 2011). Ybarra ja Mitchell (2008) töid välja, et 15% Ameerika Ühendriikide 10–15aastastest küsitatud noortest on kokkupuutunud internetis tahtmatu seksuaalse ahvatlemise ja ahistamisega. Teadusuuringute tulemused näitasid, et enamik 9–16aastaseid suudab taolisi kontakte eirata ning tagasi lükata (Hasebrink et al., 2009). Kuid 10–15aastased, kes on *online*-riskidest haavatavamad erinevad ka oma käitumise poolest. Nad suhtlevad internetis teadlikult neile tundmatute inimestega, külastavad seksuaalse sisuga interneti lehekülgi ning räägivad internetis teiste inimestega seksist (Ybarra, Mitchell, Finkelhor & Wolak, 2007).

6% Euroopa 9–16aastastest on saanud ebameeldiva või solvava sisuga sõnumeid ning üle poole neist olid üsna või väga antud teemast häiritud. Enamik 9–16aastastest kasutas sotsiaalset tuge. Peaaegu pool küsitatud lastest kasutas *online*-strateegiaid, kustutas solvava sõnumi või blokeeris kiusaja (Livingstone et al., 2011). *EU Kids Online* (2013) raportist selgus, et Euroopa 9–16aastased peavad kõige ohtlikumaks videote jagamise keskkondi (32% lastest), näiteks *YouTube*-i. 9–16aastased tajuvad videosaite ohtlikuna, kuna nende sisu võib olla ebaviisakas, usutav ning eakaaslaste vahel kergesti jagatav. Enamik riskidest, mis on seotud videote jagamise keskkonna *YouTube*-ga olid vägivaldse ja pornograafilise sisuga. Ohtlikkuse taseme teisel kohal on 9–16aastaste arvates interneti koduleheküljed (29%), nendele järgnevad suhtlusportaalid (13%) ja arvutimängu keskkonnad (10%). Samuti on interneti koduleheküljed 9–16aastaste arvates kõige enam seotud pornograafilise sisu riskidega. Suhtlusvõrgustike saidid, näiteks *Facebook* sisaldavad pigem käitumise ja kontaktriske. Mängude koduleheküljed on peamiselt seotud vägivaldse sisu riskidega. Hirmutavat sisu näinud 9–16aastased väljendasid selgelt hirmuemotsiooni (54%), jälestust (37%) ja tüütust (9%). Pornograafilist sisu näinud 9–16aastastel oli domineeriv emotsioon jälestus (59%), hirmutunne (25%) ja pahameel (16%). Teiste riskide (vihkamine, rassism, vägivald, enesevigastamine jne) puhul väljendasid 9–16aastased vähem emotsioone (Livingstone et al., 2013). Tartu Ülikooli meediuuringute professor Veronika

Kalmuse sõnul erineb riskide tajumine riikide, vanuse ja soo lõikes. Näiteks Eesti 9–16aastaste arvates on kõige häirivam julmuse, tapmise, loomade piinamise ja isegi teatud uudisklippide nägemine (Uuring: laste sõnutsi häirivad neid enim videojagamise saidid, 2013).

1.3 Soolised erinevused seoses *online*-tegevustega ja suhtumisega *online*-riskidesse

Laste poolt kasutatavate *online*-tegevuste ja sellega seoses kohatavate riskide vahel valitseb tugev positiivne seos, s.t aktiivsem internetikasutus avab rohkem võimalusi ja toob kaasa rohkem riske (Livingstone & Bober, 2004). Soolised erinevused tehnoloogia kasutamise valdkonnas esinevad eelkõige haridusasutuste poolt pigem poistele suunatud arvutikasutamise oskuse edendamisest. Põhjuseks toodi välja ka asjaolu, et paljude laste esmane kokkupuude tehnoloogiaga toimub arvutimängude kaudu ja kuna poisid eelistavad arvutimängude mängimist tüdrukutest enam siis järeldati, et poistel on rohkem kogemusi tehnoloogia kasutamise valdkonnas (Cone, 2001 viidatud, Willoughby, 2008). Uuringud on näidanud, et need kes on tehnoloogia valdkonnas enam haritud ja on pädevamad *online* võimaluste kasutamises, neil on suurem risk puutuda kokku *online*-riskidega (Staksrud & Livingstone, 2009). Näiteks aktiivsete interneti kasutajatena on lapsed ohustatud internetis levivatest kahjulikku informatsiooni sisaldavatest kodulehekülgedest. Poisid puutuvad pigem kokku enesekahjustamist soosiva sisuga kodulehekülgedega ja tüdrukud anoreksiat või buliimiat propageerivate materjalidega (Livingstone et al., 2011).

Poisid eelistavad suhtlemist interneti teel, suhtlemisele niiöelda „näost näkku” (Hasebrink et al., 2009). Mitmed riskid tekivadki suhtlemisel, näiteks „suhtlemine võõra inimesega internetis”. Poisid suhtlevad võõraste inimestega internetis rohkem kui tüdrukud (vastavalt 30% ja 29%). 62% 9–16aastastest lastest kasutab suhtlemiseks erinevaid suhtlusvõrgustikke ja see on ka kõige levinumaks kohaks, kus luuakse esimest korda kontakti uute *online*-tuttavatega ning kellega hiljem ka reaalses elus kohtutakse. Poisid (9%) käivad pisut tihemini kohtumistel *online*-tuttavatega reaalses elus kui tüdrukud (8%) ning 1% neist on olnud sellest kohtumisest häiritud. Uutest *online*-s loodud kontaktidest (suhtlemisest võõraga interneti teel ja seejärel kohtumisest võõra inimesega) on poisid (13%) rohkem häiritud, kui tüdrukud (9%). Tüdrukud kasutavad enam suhtlemist e-maili teel ja veebikaamera kaudu (Livingstone et al., 2011). Nad vestlevad

internetis võõrastega ja saavad tihti soovimatu seksuaalse sisuga e-maile kuid on ettevaatlikumad oma isikliku informatsiooni jagamisega võõrastele (Hasebrink et al., 2009). Dehue, Bolman & Völlinik (2008) toovad välja, et tüdrukutel on suurem risk sattuda suhtlusportaalile (näiteks *MSN*-is) ja e-maili teel küberkiusamise ohvriks, kui poisitel. Tüdrukud (37%) tunnevad end poistest (23%) rohkem häirituna olukorrast, kui neid on *online*-is kiusatud (Livingstone et al., 2011). Tüdrukud on rohkem ohustatud sattumaks *online*-kontakti täiskasvanuga, kelle eesmärk on reaalses elus seksi eesmärgil kohtuda (Robert, 2013).

Poisid otsivad sagedamini kui tüdrukud juurdepääsu pornograafilise sisuga failidele või jagavad pornograafiliste kodulehekülgede linke ning jagavad internetis isiklikku informatsiooni (Hasebrink et al., 2009). Seega on neil suurem risk kokku puutuda vägivaldse ja seksuaalse sisuga failidega ning isikliku informatsiooni kuritarvitamise riskiga. Livingstone et al. (2011) on välja toonud, et poisid (16%) on rohkem kui tüdrukud (13%) saanud seksuaalse sisuga e-maile ja näinud rohkem kui tüdrukud internetis seksuaalse sisuga pilte (poisid-16%, tüdrukud-12%). Kuid tüdrukud on seksuaalse sisuga saanud e-mailidest (tüdrukud- 33%, poisid- 17%) ja nähtud seksuaalse sisuga piltidest (tüdrukud- 39%, poisid- 26%) rohkem häiritud kui poisid. Samuti on tüdrukud rohkem häiritud internetis nähtud pornograafilisest sisust (Hasebrink et al., 2009). Livingstone et al. (2013) andmete põhjal häirib poisse aga kõige enam vägivalda nägemine internetis ja tüdrukuid ebameeldivate soovimatute kontaktidega seotud *online*-riskid.

Poisid hoiavad enam oma sotsiaalse võrgustiku profiili avalikuna (Hasebrink et al., 2009). Suurim risk, mida võib kaasa tuua isikuandmete avalikustamine internetis on identiteedivargus (Thomas, 2011). Huvi uute *online*-kontaktide vastu ja siiras rõõm, et ollakse kellelegi silma jäänud, paneb noori tihti ettevaatamatult käituma, näiteks avalikustatakse kontakteerumisvõimalusi (e-posti aadressid, telefoni numbrid, *Skype*'i kasutajanimed, *MSN*-i aadressid) (Siibak, 2008). Isikuandmete avalikustamisel võib isiklik informatsioon muutuda kommertssaitidele kättesaadavaks ning need võivad seda oma huvides kergesti ära kasutada. (Kerdellan & Grezizon, 2006). Samuti on oluline meeles pidada, et interneti kirjutatud tekst võib sinna salvestatuks jääda ning seda on teistel kasutajatel võimalik edaspidi mitmel viisil kasutada, ka negatiivsetel eesmärkidel (White, 2000).

Suhtlemine *online*-tuttavaga ei ole ohutu tegevus, sest 6–16aastased ei pruugi tajuda, et *online*-suhtluspartnerid ei ole ehk tõepoolest need, kes nad väidavad end olevat (Siibak, 2008). Sageli on *online*-tuttav reaalses elus palju vanem või ebameeldivam kui ta end *online*-is kirjeldab (Robert, 2013). Olenemata virtuaalsete tutvumislehekülgede rangetele turvareeglitele, jääb internetikeskkond alati suhteliselt anonüümseks ja tegelikult ei või iial teada, kellega seal suheldakse. Erinevad tutvumisportaalid annavad pahatahtlikele isikutele (näiteks pedofiilidele) head võimalused kontaktide loomiseks (Sarv, 2004).

1.4 Interneti turvalisuse laste allikate kasutamine

Eesti kuulub koos Leedu, Tsehhi, Rootsi ja mitme teise riigiga nende maade hulka, kus sagedane internetikasutus on eriti tugevasti seotud suhteliselt kõrge *online*-riskide kogemise tasemega (Kalmus et al., 2010). Projektis *EU Kids Online* (2011) on väljatoodud, et enamus 9–16aastastest lastest peavad turvalise internetikeskkonna vahendamise allikateks oma vanemaid, õpetajaid ja eakaaslast. Kuna internetikasutus on muutumas üha personaalsemaks, muutub vanemate ja õpetajate roll keerulisemaks. Sellest tulenevalt peaks enam tähelepanu pöörama laste turvalisusele internetis, tegelema teavitustööga *online*-riskide ennetamiseks või nendega toime tulemiseks. Ka 9–16aastastel peaks olema suurem vastutus enda turvalisuse pärast, mistõttu interneti turvalisuse alased sõnumid peaksid arendama lastes enesekindlust, optimismi ja digitaalseid kodanikupädevusi (Kalmus et al., 2010).

1.4.1 Vanemad turvalise interneti keskkonna allikatena.

Meediakeskkonna võimalused ja riskid kujundavad lapsevanemate jaoks suurt probleemi. Kui lapsed näevad interneti pakutavas anonüümsuses, privaatsuses, mängulisuses huvitavaid võimalusi, siis täiskasvanute arvates kujutavad need nähtused suurt ohtu laste turvalisusele (Kalmus, 2008). Vanemad kasutavad erinevaid vahendeid selleks, et kontrollida, millega nende lapsed internetis tegelevad. Livingstone & Helsper (2008) toovad välja kolm põhistrateegiat, mida lapsevanemad enim rakendavad laste internetikasutuse kontrollimiseks. Nendeks on reeglite ja piirangute kehtestamine ehk piirav vahendus (*restructive mediation*). Lapsevanem ja laps on omavahel kehtestanud reeglid, mida laps peab internetikasutusel jälgima (näiteks interneti

kasutamisaja piiramine). Siia alla kuulub ka tehniliste turvameetmete kasutamine (filtreerimine, monitoorimine) lapse tegevuste kontrollimiseks. Aktiivne vahendamine (*active mediation*) ehk sotsiaalne vahendamine sisaldab lastega koos arvuti taga viibimist, vestlemist internetikasutuse teemal. *Co-using*– lapsevanemad õpetavad internetti kasutama ning on lapse läheduses, kui viimane viibib *online*-s. Reegleid kehtestavad vanemad keelavad või piiravad laste kokkupuudet teatud sisuga (tavaliselt on see vägivaldne või seksuaalne sisu). Tehniliste turvameetmete kasutamine hõlmab endas spetsiaalse tarkvara paigaldamist arvutisse, mille abil on võimalik jälgida laste tegevusi internetis. Näiteks, missuguseid kodulehekülgi lapsed külastavad või kellega nad internetis suhtlevad. (Livingstone & Helsper, 2008). Filtreerimisega on võimalik piirata teatud kodulehekülgede kättesaadavust ning monitoorimisega on võimalik jälgida milliseid kodulehekülgi, laps külastab (Kirwil, Garmendia, Garitaonandia & Fernandez, 2009).

Flash Eurobarometer 248 (2008) uuringu andmetest selgus, et lapsevanemad eelistavad pigem vestlemist, kui reegliteja tehniliste turvameetmete kasutamist. Näiteks enamuse lapsevanematest (74%) vestleb oma lapsega sellest, mida laps internetis teeb ja 61% lapsevanematest on läheduses, lapse internetis viibimise ajal. Tehniliste turvameetmete kasutamisest eelistavad 49% lapsevanematest filtreerida kodulehekülgi ja 37% lapsevanematest monitoorivad lapse poolt külastatud interneti lehekülgi. 27% lapsevanematest kasutavad neid mõlemaid internetikasutuse monitoorimise programme.

11–14aastased on vanemate poolt suurema tähelepanu all, neile seatakse rohkem piiranguid ja reegleid seoses interneti kasutamisega, kui nooremale vanuserühmale. Põhjenduseks tuuakse välja, et just selles vanuses kogetakse enam *online*-riske, mängitakse arvutimänge ja otsitakse (eksperimenteeritakse identiteediga) oma minapilti (Livingstone & Bober, 2004). Vanemlik vahendus sõltub suuresti lapsevanemate isiklikust haridustasemest ja interneti kasutamise oskusest. Kõrgema haridustasemega vanemad, võrreldes põhi- või keskharidusega lapsevanematega, eelistavad vähem vestlemist internetikasutuse teemal ja jälgimistarkvara ning pigem viibivad lapse lähedal interneti kasutamise ajal. Vanemad, kes ise kasutavad internetti iga päevaselt kasutavad rohkem ka spetsiifilise tarkvara paigaldamist arvutisse (filtreerimine, monitoorimine) ja lapsevanemad, kes ei kasuta internetti (32%) ei oska spetsiifilist tarkvara paigaldada (Flash Eurobarometer 248, 2008).

Vanemlik järelvalve turvalise interneti kasutamise osas on 9–10aastaste puhul suurem kui 15–16aastaste puhul (Livingstone et al., 2011). Lapsevanemad peavad olema teadlikud lapse tegevusest internetis, kuid kindlasti on tähtis silmaspidada ka laste õigust privaatsusele. Nooremate laste puhul on eeldatav, et vanemad suudavad neid interneti kasutamises juhendada. Kahjuks, see ei pruugi see toimida teismeliste puhul, kes on sageli osavamad arvuti kasutajad, kui nende vanemad (de Haan, 2009).

Esimest korda inimajaloos on noorem põlvkond oma vanematest pädevamad. Nad õpivad, mängivad, suhtlevad, töötavad ja loovad sõprussuhteid kasutades kaasaegseid digitaalse tehnoloogia võimalusi (Tapscott, 2009). *EU Kids Online* (2011) uuringu tulemustest selgus, et Eesti lapsed saavad informatsiooni interneti turvalise kasutamise kohta eelkõige oma vanematelt (57%). Seega väärub märkimist, et vanemate roll seoses interneti kasutamisega on muutunud laste endi arvates tähtsamaks, kui eelnevatel aastatel (Livingstone et al., 2011).

Mida paremad on lapse ja tema vanemate suhted, seda suurem on tõenäosus, et 9–16aastane räägib vanemale võrgukeskkonnas aset leidnud *online*-riski juhtumist. Näiteks 77% lastest, keda oli võrgukeskkonnas kiusatud, rääkisid juhtunust kellelegi. Ainult 42% 9–16aastastest valis selleks oma ema või isa (Livingstone et al., 2011). Enamus vanematest (88%) on veendunud, et nad on võimelised aitama oma last, kui miski peaks neid internetis häirima. 79% vanematest arvab, et 9–16aastased on ise võimelised toime tulema internetis kogetud ebameeldivustega (Kalmus et al., 2010).

Võimaluse pärast, et laps võib avalikustada internetis isiklikku informatsiooni, tunneb muret 34% Eesti 6–17aastaste laste vanematest, Euroopa Liidus tervikuna on see näitaja 47%; võimaluse pärast, et laps võib internetis näha seksuaalse või vägivaldse sisuga pilte, tunneb muret 48% lapsevanematest, Euroopa Liidus tervikuna on see näitaja 65%; võimaluse pärast, et tema laps satub internetis kiusamise ohvriks, tunneb muret 33% Eesti 6–17aastaste laste vanematest, Euroopa Liidus tervikuna on see näitaja 54%; võimaluse pärast, et laps võib kokkupuutuda kahjulikku sisu sisaldavate interneti lehekülgedega, tunneb muret 34% lapsevanematest, Euroopa Liidus tervikuna on see näitaja 54%. Ka laste internetitegevuse nõustamise ja järelvalve osas asetuvad Eesti lapsevanemad üle-Euroopalistes pingeridades viimaste hulka. Näiteks vestleb vaid 50% Eesti vanematest oma lapsega sellest, mida laps (6–17aastased) *online*-keskkonnas teeb

(Euroopa Liidus tervikuna 74%) ja 26% Eesti lapsevanematest on läheduses, kui nende laps kasutab internetti (Euroopa Liidus tervikuna 61%) (Flash Eurobarometer 248, 2008).

1.4.2 Õpetajad turvalise interneti keskkonna allikatena.

Kõige populaarsem koht, kus lapsed internetti kasutavad on kodu (87%), lisaks sellele peavad lapsed enim levinud interneti kasutamise kohaks ka kooli (63%) (Livingstone et al., 2011). Hasebrink et al. (2009) toovad esile, et lapsed kasutavad internetti eelkõige õppimiseks, meelelahutamiseks, mängimiseks, informatsiooni otsimiseks ning suhtlemiseks (Hasebrink et al., 2009). Livingstone et al. (2011) toovad välja, et 85% Euroopa lastest, kasutab internetti koolitööde tegemiseks, seega võib pidada õpetajaid tähtsateks turvalise interneti kasutamise nõuandjateks. Ka de Haani (2009) arvates on õpetajatel keskne roll laste ohutu interneti kasutamise juhendamisel. Õpetajad peaksid oskama kasutada erinevaid suhtlusstrateegiaid, et vähendada *online*-riskide kogemist mitte ainult lastel vaid ka nende vanematel. *EU Kids Online* (2011) uuringu andmetel 58% 9–16aastastest väidab, et õpetaja on neid aidanud, kui on vaja internetist midagi leida või teostada internetis keeruline protseduur. Sama protsent 9–16aastastest väidab, et õpetaja on selgitanud, miks teatud koduleheküljed on meeldivad ja teised ebameeldivad. 48% 9–16aastastest väidab, et on saanud nõuandeid, kuidas käituda *online*-tuttavatega ja 40% lastest rääkis, et õpetajad on andnud soovitusi, kuidas käituda olukorras, kui miski seoses internetiga teeb muret. Suur on ka vanuseline erinevus. 74% 9–10aastastest väidab, et õpetaja on kasutanud ühte või enam turvalise interneti kasutamise strateegiat, 83% 11–12aastastest, 85% 13–14aastastest ja 83% 15–16aastastest. Ehk siis 9–10aastased saavad õpetaja poolt vähem interneti kasutamise nõuandeid kui 11–16aastased. Õpetajate kaasatus õpilaste internetikasutusse on vähim 9–10aastaste seas. Eesti õpetajad on internetikasutuse vahendamisel küllaltki aktiivsed. 72% Eesti lastest ütles, et õpetajad on kasutanud mõnda aktiivse vahendamise meetodit (Euroopas keskmiselt 73%) (Livingstone et al., 2011). Mediapro (2006) uuringu andmetest selgus, et erinevalt paljudest teistest uuringus osalenud riikidest on Eesti õpilased valmis vastu võtma soovitusi tõhusamaks interneti kasutamiseks. Üldiselt loodetakse, et koolis õpetatakse leidma kasulikku informatsiooni ning et koolid pakuvad paremat ligipääsu internetile (Mediapro, 2006). Kuid 9–16aastaste sõnul räägivad õpetajad rohkem õpilaste tegevusest internetis ning seavad reegleid interneti kasutamise kohta koolis (Livingstone et al., 2011).

1.4.3 Sõbrad ja eakaaslased turvalise interneti keskkonna allikatena.

Livingstone & Bober (2005) leidsid, et võrreldes vanematega ja õpetajatega on sõbrad vähem tähtsad abi osutamisel seoses arvuti kasutamisega, kuid võivad oluliselt suunata interneti kasutamist oma sõpruskonnas. Kalmuse (2007) uurimuses selgus, et sõpru peetakse peamisteks infoallikateks seoses uute võimalustega internetis. Näiteks, sõprade mõjul luuakse sotsiaalvõrgustikesse profile või blogi (Kalmus, Pluurmann-Vengerfeldt, Runnel & Siibak, 2009). Kuid mõnel juhul võib olla tegemist sõpradepoolse survega, mis tavalisel juhul ei ole negatiivne vaid pigem positiivne kaasamine, mis toob endaga kaasa erinevad uued tegevused internetis (näiteks teineteisele sõnumite saatmine) (Siibak, 2009).

Kui võrrelda õpetajate ja sõprade turvalise internetikasutuse vahendamist, siis õpetajate vahendus on suunatud pigem kaitsmisele ja juhendamiselening sõprade vahendus on suunatud pigem uute ja huvitavate võimaluste avastamiseks internetist (Kalmus, Feilitzen & Siibak, 2012).

Hasebrink et al. (2009) rõhutavad, et enamus 9–16aastastest räägib, negatiivsetest kogemustest internetis, pigem oma sõpradele kui vanematele. Sellise strateegia kasutamisel tunnevad lapsed end kindlana ja kaitstuna, kuid sellise meetodi tõhusus jääb uurijatele siiski teadmatuks. Dunkelsi (2008) arvates ei räägi lapsed oma negatiivsetest kogemustest vanematele ja õpetajatele, sest kardavad, et neil ei lubata pikemat aega internetti kasutada. *EU Kids Online* (2011) andmetel 64% Euroopa 9–16aastastest lastest väidab, et sõbrad on aidanud neid, kui internetis on vaja teostada keeruline protseduur või leida internetist informatsiooni ja 44% lastest väidab, et nad on saanud sõpradelt mõningaid turvalise internetikasutuse alaseid nõuandeid. 37% ütleb, et nad on ise niisuguseid nõuandeid oma sõpradele jaganud. Ka Eesti 9–16aastastele on interneti kasutamise vahenduse osas tähtsal kohal nende eakaaslased. 86% 9–16aastastest väidab, et sõbrad on neile interneti vallas nõu andnud (Euroopa keskmine 73%) ning 49% Eesti 9–16aastastest on ise sõpradele interneti turvalisuse osas nõu andnud. Eakaaslased vahendavad internetikasutust enamasti praktilisel viisil, aidates internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida. Selgus ka, et 11–16aastased küsivad oma sõpradelt rohkem nõu internetikasutuse kohta kui 9–10aastased (Livingstone et al., 2011).

1.5 Töö hüpoteesid ja eesmärk

Eelolevatest allikatest selgus (Livingstone et al., 2011), et 14% 9–10aastastest lastest on kokku puutunud ühe või mitme *online*-riskiga; 33% 11–12aastastest lastest; 49% 13–14aastastest lastest ja 63% 15–16aastastest lastest. Mõned lapsed on ebameeldiva sisuga *online*-riskidest häiritud, teised peavad neid naljakaks või isegi lõbusaks (Staksrud & Livingstone, 2009). Samuti on selgunud, et 9–16aastaste suhtumises *online*-riskidesse esineb soolisi erinevusi (Kalmus et al., 2010).

Seoses sellega on antud bakalaureusetöö eesmärgiks on võrrelda, teise kooliastme tüdrukute ja poiste suhtumist *online*-riskidesse ning selgitada, missuguseid interneti turvalisuse alaseid allikaid antud vanuseastme õpilased kasutavad enda hinnangul. Eesmärgi saavutamiseks tutvuti *online*-riskide teooriatega ja varasemate uurimustega antud valdkonnast ning viidi läbi uurimus Tartu linna kahe kooli teise kooliastme õpilaste seas.

Tuginedes *EU Kids Online* (2011) uuringu tulemustele, mis näitavad, et Euroopa lapsed vanuses 9–16aastat saavad enamus interneti turvalisuse alaseid nõuandeid oma vanematelt (63%), seejärel õpetajatelt (58%) ja sõpradelt (44%) (Livingstone et al., 2011) püstitati esimeseks hüpoteesiks:

1. Teise kooliastme õpilased enda hinnangul on saanud rohkem turvalise interneti kasutamise alaseid nõuandeid oma vanematelt kui sõpradelt.

EU Kids Online (2010) uuring toob välja, et nii poisid kui ka tüdrukud on interneti keskkonnas kokku puutunud erinevate *online*-riskidega. Samas on tüdrukute puhul tõenäolisem, et nad lähevad riskide kogemisel endast välja (Kalmus et al., 2010). Hasebrink et al. (2009) rõhutavad, et tüdrukud on enam häiritud internetis nähtud seksuaalsest ja pornograafilisest sisust. Seega püstitati kaheks viimaseks hüpoteesiks:

2. Teise kooliastme tüdrukud hindavad riskantseid tegevusi internetis vähem positiivseteks kui poisid ja kolmandaks hüpoteesiks:

3. Teise kooliastme tüdrukud hindavad *online*-riske rohkem ohtlikeks kui poisid.

2. Uurimus teise kooliastme õpilaste teadlikkusest *online*-riskidest ja interneti turvalise kasutamise allikate kohta

2.1 Metoodika

Uurimusele osutus sobivaks uurimismeetodiks kvantitatiivne andmeanalüüs, sest see võimaldab mõõta uuritavat nähtust arvuliste näitajatega (McMillan & Weyers, 2012). Lisaks sellele on tegemist laste jaoks tundliku teemaga, mille korral on lapsed enam nõus anonüümselt vastama kui vahetult rääkima.

2.1.1 Valim.

Valimisse kuulus kokku 96 õpilast, vanuses oli 10–13 eluaastat. Valimi moodustasid kahes Tartu linna koolis neljandas kuni kuuendas klassis käivad õpilased. Kasutati mugavusvalimit. Koolide valikul lähtuti lihtsa kättesaadavuse, leitavuse ja uuritavate koostöövalmiduse põhimõttest (Õunapuu, 2012). Uurimistööks valis töö autor antud vanusevahemikus lapsed, sest selles eas hakkavad lapsed järjest rohkem huvi tundma interneti kasutamise vastu. Kui 33% 9–10aastastest kasutab igapäevaselt internetti siis 13–14aastaste seas on see protsent kasvanud poole võrra (68%-ni) (Livingstone et al., 2011). Selles eas lapsed on sageli juba kokku puutunud erinevate *online*-riskidega ja oma kogemusest tulenevalt oskavad vastata kelle poole nad probleemide korral pöörduvad, millisest allikast enim abi said ja kuidas nad suhtuvad erinevatesse *online*-riskidesse. Samuti on oluline juba algusest peale (kui lapsed on alles alustamas interneti kasutamist) juhtida laste tähelepanu ja teavitada neid, et internet pole ohutu keskkond ning sisaldab võimalikke *online*-riske. Ühest koolist täitsid ankeedi 50 õpilast (25 tüdrukut ja 25 poissi) ja teisest koolist 46 õpilast (20 tüdrukut ja 26 poissi). Keskmiseks vanuseks oli 11,5 eluaastat (standarthälve 0,81). Vanuselise jaotuse kohta on toodud tabel 2.

Tabel 2. Poiste ja tüdrukute vanuseline jaotus

Vanus	Poiss	Tüdruk	Kokku	%
10 aastat	8	11	19	20
11 aastat	18	12	30	31
12 aastat	25	20	45	47
13 aastat	0	2	2	2

2.1.2 Mõõtevahend.

Andmeid koguti ankeediga, mis uuris teise kooliastme õpilaste suhtumist *online*-riskidesse ning milliseid interneti turvalisuse alaseid allikaid antud vanuseastme õpilased kasutavad enda hinnangul. Ankeedi koostas töö autor ise ja ühtegi konkreetset küsimust ühestki varasemalt teostatud uuringust ei ole võetud. Ankeedi teoreetiliseks aluseks võeti *EU Kids Online* uuringu tulemustes toodud turvalise interneti kasutuse alased allikad (Livingstone et al., 2011) ja Livingstone ja Haddoni riskide tabel (Livingstone ja Haddon, 2009).

Ankeet koosnes 12 küsimusest, mis jagunesid omakorda väideteks. Esimene osa koosnes viiest kinnisest ja ühest poolkinnisest küsimusest ning keskendus sellele, kui tihti ja kellega arvutit/ internetti kasutatakse (küsimused 1, 2, 3, 4, 5, 6). Teine osa koosnes neljast küsimuste blokist, mis jagunesid omakorda kaheksaks väiteküsimuseks ning puudutasid interneti turvalise kasutamise allikaid (küsimused 7, 8, 9, 10). Kolmas osa koosnes kahest küsimuste blokist (küsimused 11, 12), mis jagunesid omakorda 21 ja 13 väiteks, ning hõlmasid õpilaste suhtumist *online*-riskidesse. Ankeedi valiidsuse tagamiseks viis töö autor läbi pilootuurimuse, milles osales kokku 22 õpilast. Ankeedi skaalade reliaabluseks oli (Cronbach'i Alphas):

- Teine osa, mis puudutas interneti turvalise kasutamise allikaid– $\alpha = 0,94$ (küsimused 7, 8, 9, 10).
- Kolmas osa, mis puudutas õpilaste *online*-riskidesse suhtumist– $\alpha = 0,94$ (küsimused 11, 12).

Pilootuurimuse käigus selgus, et ankeedis olevad küsimused on lastele arusaadavad ning üheti mõistetavad. Lisaks vaatas ankeedi üle üks ülikooli õppejõud, kes aitas korrigeerida küsimuste sõnastust.

2.1.3 Protseduur.

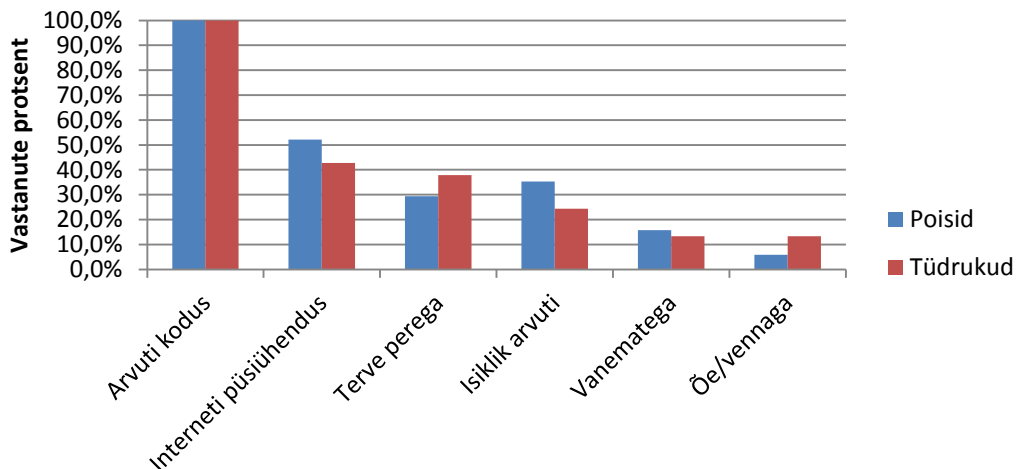
Kõikide uurimisvaldkondade puhul, kus uurimise objektiks on inimene, on uurijal kohustus kaitsta osalejate ja uuringu läbiviijate inimõigusi. Uuring ei tohi tekitada kahju, osalemine peab olema vabatahtlik ja kogu uuringu jooksul ning järgselt tuleb austada uuringus osalejate konfidentsiaalsust (McMillan & Weyers, 2012). Antud uuringus on kõik eelnevalt nimetatud tingimused täidetud.

Andmete kogumine toimus 2012. aasta novembris. Enne ankeetküsitluse läbiviimist oli töö autor saanud koolide juhtkonnalt nõusoleku küsitluse läbiviimise kohta. Mõlemas koolis suunas direktor töö autori klassijuhatajate poole küsitluse reeglite ja nõuete lahti selgitamiseks. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara (2007) kirjutavad oma raamatus, et katseisik (uuringus osaleja) peab olema pädev andma ratsionaalseid ja küpseid hinnanguid ning osalemist puudutav nõusolek peab olema vabatahtlik, vaba sundusest. Küpse otsustuse tegemise ootus on raske tingimus ja välistab rangelt võttes näiteks lapsed. Kuna antud uurimistöös olid uuritavateks alaealised lapsed, siis küsis töö autor uurimiseks loa lapsevanematelt, et nende laps saaks uuringus osaleda. Selle kohase kirja saatsid klassijuhatajad lapsevanematele e-kooli kaudu.

Mõlemas koolis viisid küsitluse läbi klassijuhatajad. Õpilastele selgitati, et ankeedi täitmine on vabatahtlik ning anonüümne. Anonüümsuse tagamiseks asetasiid õpilased täidetud ankeedid selleks ette nähtud kinnisesse kasti. Ankeedi täitmine võttis aega 10–20 minutit. Andmete analüüsimiseks kasutati statistikatöötlemisprogrammi *SPSS Statistics Version 22* ja *MS Excel 2007*. Esimese hüpoteesi (võrdlushüpotees) kontrollimiseks kasutati *Wilcoxon'i testi* ja teise ja kolmanda hüpoteesi (võrdlushüpoteesid) kontrollimiseks kasutati *Mann-Whitney U-testi*.

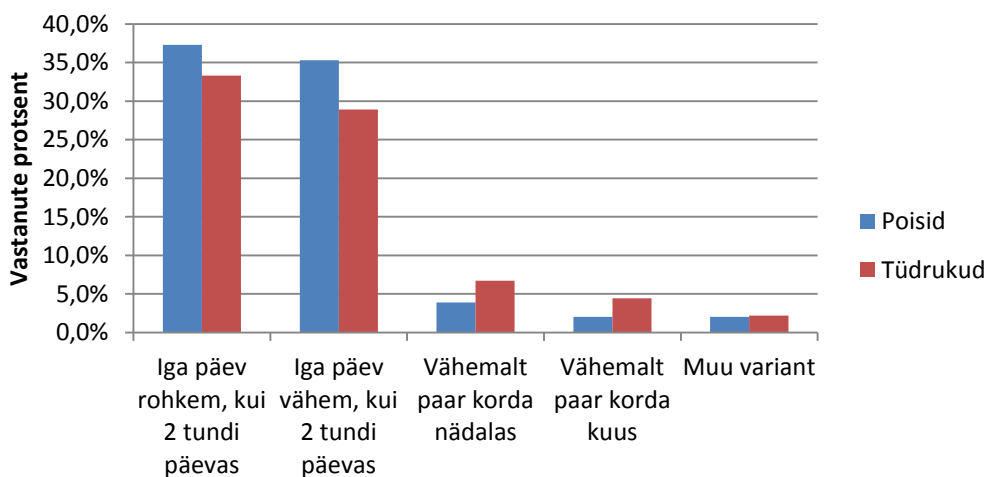
2.2 Tulemused

Õpilaste hinnang arvuti olemasolule ning kasutamisele. Uurimuses osalenud 96 õpilaste hinnangutel oli kodus arvuti 100% vastanutest, interneti püsühendus oli 95% vastajatest. Küsimusele, kellega sa arvutit jagad, vastas „terve perega” 33% vastajatest, „isiklik arvuti” 30% vastajatest, „vanematega” 15% vastajatest ja „õe/vennaga” 9% vastajatest. Poiste ja tüdrukute hinnangutest, kellega nad arvutit jagavad, annab ülevaate Joonis 1.

Joonis 1. Poiste ja tüdrukute hinnangud arvuti/ interneti olemasolu ja arvuti kasutamise kohta.

Õpilaste hinnangul kasutab internetti iga päev rohkem, kui kaks tundi päevas 35% vastanutest, iga päev vähem, kui kaks tundi päevas 32% vastanutest, vähemalt paar korda nädalas 5% vastajatest ja vähemalt paar korda kuus 3% vastajatest ja muu variandi märkisid 2% vastajatest. Poiste ja tüdrukute hinnangutest veedetava aja kohta internetis annab ülevaate Joonis 2.

Joonis 2. Poiste ja tüdrukute hinnangud internetis veedetava aja kohta.

Küsimusele, kas sa oled ainuke laps peres, vastas jaatavalt 20% vastajatest. Küsimusele, kas sul on sinust vanemat õde või venda vastas jaatavalt 51% vastajatest.

2.2.1 Teise kooliastme õpilaste hinnangud turvalise interneti kasutuse allikate kasutamisele.

Vastajate hinnangud ja hinnangute sagedus turvalise interneti kasutuse infoallikatele on toodud tabelis 3.

Tabel 3. Vastajate hinnangud turvalise interneti kasutuse informatsiooni allikatele

Infoallikad	*N	Hinnang			**Me
		„1” ja „2” N (% vastajatest)	„3” N (% vastajatest)	„4” ja „5” N (% vastajatest)	
vanemad	93	24 (26)	15 (16)	54 (58)	4
internet	89	32 (36)	18 (20)	39 (44)	3
kool	88	36 (41)	19 (22)	33 (37)	3
sõbrad	90	45 (50)	15 (17)	30 (33)	2,5
televiisor	92	47 (51)	17 (19)	28 (30)	2
õde/vend	82	51 (62)	11 (14)	20 (24)	2
raadio	91	68 (75)	9 (10)	14 (15)	2
interneti teenuste pakkujad	88	69 (78)	8 (9)	11 (13)	1

*N – vastajate arv

** Me – mediaan

„1” – pole üldse saanud

„2” – olen veidi saanud

„3” – olen saanud mõningal määral

„4” – olen saanud

„5” – olen palju saanud

Vastajate hinnangute võrdlemisel turvalise interneti kasutuse allikatele selgus, et õpilaste arvates saavad nad kõige vähem turvalise interneti kasutuse alast informatsiooni, võrreldes teiste allikatega, interneti teenuste pakkujatelt. Allikatele „õde/vend”, „televiisor” ja „raadio” antud hinnangute võrdlemisel omavahel selgus, et statistiliselt oluline erinevus esines allikatel „raadio” ja „televiisor” (*Wilcoxon* testiga $Z = -3,924$; $p < 0,05$). Õpilaste hinnangul saadi televiisorist rohkem turvalise interneti kasutuse alast informatsiooni kui raadiost. Allikatele „õde/vend” ja „televiisor” „õde/vend” ja „raadio” antud hinnangutes statistiliselt olulist erinevust ei esinenud, mõlemal juhul (*Wilcoxon* testiga $p > 0,05$). Kõige rohkem õpilaste arvates saavad nad turvalise interneti kasutuse alast informatsiooni vanematelt, koolist ja internetist. Allikatele „vanemad” ja „kool” antud hinnangute võrdlemisel esines statistiliselt oluline erinevus (*Wilcoxon* testiga $Z = -2,265$; $p < 0,05$) st. Õpilaste hinnangul saadi vanematelt rohkem turvalise interneti kasutuse alast informatsiooni, kui koolist. Allikatele „vanemad” ja „internet” antud hinnangute võrdlemisel omavahel statistiliselt olulist erinevust ei esinenud (*Wilcoxon* testiga $Z = -1,273$; $p > 0,05$). Allikatele „kool” ja „internet” antud hinnangute võrdlemisel omavahel statistiliselt olulist

erinevust ei esinenud (*Wilcoxon* testiga $Z = -0,945$; $p > 0,05$). Hinnangus allikale „vanematelt” esines statistiliselt oluline erinevus allikaga „sõbrad” (*Wilcoxon* testiga $Z = -3,472$; $p < 0,05$).

Vastajate hinnangud ja hinnangute sagedus internetis käitumise alase informatsiooni infoallikatele on toodud tabelis 4.

Tabel 4. Vastajate hinnangud internetis turvalise käitumise alase informatsiooni allikatele

Infoallikad	*N	Hinnang			**Me
		“1” ja “2” N (%) vastajatest	“3” N (%) vastajatest	“4” ja “5” N (%) vastajatest	
vanemad	95	25 (26)	10 (11)	60 (63)	4
internet	91	43 (47)	15 (17)	33 (36)	3
kool	91	43 (47)	20 (22)	28 (31)	3
sõbrad	90	45 (50)	15 (17)	30 (33)	2,5
televiisor	90	51 (57)	14 (16)	25 (27)	2
õde/vend	86	53 (62)	11 (13)	22 (25)	2
raadio	89	68 (76)	10 (12)	11 (12)	1
interneti teenuste pakkujad	86	70 (82)	8 (9)	8 (9)	1

*N – vastajate arv

** Me – mediaan

„1” – pole üldse saanud

„2” – olen veidi saanud

„3” – olen saanud mõningal määral

„4” – olen saanud

„5” – olen palju saanud

Vastajate hinnangute võrdlemisel internetis käitumise alase informatsiooni allikatele selgus, et õpilaste arvates saavad nad kõige vähem internetis käitumise alast informatsiooni võrreldes teiste allikatega „interneti teenuste pakkujalt” ja „raadiost”. Allikatele „õde/vend”, „televiisor” ja „sõbrad” antud hinnangute võrdlemisel omavahel, selgus et statistiliselt oluline erinevus esines allikatel „sõbrad” ja „õde/vend” (*Wilcoxon* testiga $Z = -2,324$; $p < 0,05$). Õpilaste hinnangul saadi sõpradelt rohkem internetis käitumise alast informatsiooni, kui õelt/vennalt. Allikatele „sõbrad” ja „televiisor” statistiliselt olulist erinevust ei esinenud (*Wilcoxon* testiga $Z = -0,345$; $p > 0,05$). Allikatele „televiisor” ja „õde/vend” antud hinnangute võrdlemisel statistiliselt olulisust ei esinenud (*Wilcoxon* testiga $Z = -1,570$; $p > 0,05$). Kõige rohkem õpilaste arvates saavad nad internetis käitumise alast informatsiooni vanematelt, internetist ja koolist. Allikatele „vanemad” ja „internet” antud hinnangute võrdlemisel omavahel selgus, et on olemas statistiliselt oluline erinevus (*Wilcoxon* testiga $Z = -2,943$; $p < 0,05$). Vanematelt saadi rohkem internetis käitumise alast informatsiooni, kui internetist. Allikatele „vanemad” ja „kool” antud hinnangute

omavahelisel võrdlemisel selgus, et on olemas statistiliselt oluline erinevus (*Wilcoxon*i testiga $Z = -4,104$; $p < 0,05$). Vanematelt saadi rohkem internetis käitumise alast informatsiooni, kui koolist. Allikatele „kool” ja „internet” antud hinnangute omavahelisel võrdlemisel statistilist erinevust ei esinenud (*Wilcoxon*i testiga $Z = -0,945$; $p > 0,05$). Allikatele „vanemad” ja „sõbrad” antud hinnangute omavahelisel võrdlemisel esines statistiliselt oluline erinevus (*Wilcoxon*i testiga $Z = -3,942$; $p < 0,05$).

Vastajate hinnangud ja hinnangute sagedus informatsiooni allikatele asjadest, mis võivad internetis häirida on toodud tabelis 5.

Tabel 5. Vastajate hinnangud informatsiooni allikatele, mis võib internetis häirida

Infoallikad	*N	Hinnang			**Me
		“1” ja “2” N (%) vastajatest	“3” N (%) vastajatest	“4” ja “5” N (%) vastajatest	
vanemad	93	36 (39)	7 (8)	50 (53)	4
internet	93	53 (57)	13 (14)	27 (29)	2
kool	88	47 (53)	19 (22)	22 (25)	2
sõbrad	90	54 (60)	18 (20)	18 (20)	2
televiisor	92	61 (66)	16 (18)	15 (16)	2
õde/vend	87	58 (67)	7 (8)	22 (25)	1
raadio	86	69 (80)	7 (8)	10 (12)	1
interneti teenuste pakkujad	91	68 (75)	14 (15)	9 (10)	1

*N – vastajate arv

** Me – mediaan

„1” – pole üldse saanud

„2” – olen veidi saanud

„3” – olen saanud mõningal määral

„4” – olen saanud

„5” – olen palju saanud

Vastajate hinnangute võrdlemisel informatsiooni allikatele, mis võivad internetis häirida selgus, et õpilaste arvates saavad nad kõige vähem informatsiooni asjadest, mis võivad internetis häirida „interneti teenuste pakkujatelt”, „raadiost” ja „õelt/vennalt”. Allikatele „televiisor”, „sõbrad”, „kool” ja „internet” antud hinnangute võrdlemisel omavahel selgus, et statistiliselt oluline erinevus esines allikatel „internet” ja „televiisor” (*Wilcoxon*i testiga $Z = -2,170$; $p < 0,05$). Õpilaste hinnangul saadi internetist rohkem informatsiooni asjadest, mis võivad internetis häirida, kui televiisorist. Allikate „kool” ja „televiisor”; „sõbrad” ja „televiisor”; „sõbrad” ja „kool”; „internet” ja „kool”; „internet” ja „sõbrad” omavahelisel võrdlemisel statistiliselt olulist erinevust ei esinenud, kõikidel juhtudel (*Wilcoxon*i testiga $p > 0,05$). Kõige rohkem õpilaste hinnangul saavad nad informatsiooni asjadest, mis võivad internetis häirida oma vanematelt, kõikidel juhtudel (*Wilcoxon*i testiga $p < 0,05$). Allikatele „vanemad” ja „sõbrad” antud hinnangute

võrdlemisel omavahel esines statistiliselt oluline erinevus (*Wilcoxon*i testiga $Z = -4,413$; $p < 0,05$).

Vastajate hinnangud ja hinnangute sagedus informatsiooni allikatele, et internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida on toodud tabelis 6.

Tabel 6. *Vastajate hinnangud informatsiooni allikatele, et internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida*

Infoallikad	*N	Hinnang			**Me
		„1” ja „2” N (%) vastajatest	„3” N (%) vastajatest	„4” ja „5” N (%) vastajatest	
vanemad	95	32 (34)	9 (9)	54 (57)	4
internet	89	40 (45)	16 (18)	33 (37)	3
sõbrad	87	42 (48)	17 (20)	28 (32)	3
kool	89	40 (45)	21 (24)	28 (31)	3
õde/vend	86	47 (55)	9 (10)	30 (35)	2
televiisor	90	61 (68)	13 (14)	16 (18)	2
interneti teenuste pakkujad	90	67 (74)	8 (9)	15 (17)	1
raadio	91	71 (78)	8 (9)	12 (13)	1

*N – vastajate arv

** Me – mediaan

„1” – pole üldse saanud

„2” – olen veidi saanud

„3” – olen saanud mõningal määral

„4” – olen saanud

„5” – olen palju saanud

Vastajate hinnangute võrdlemisel informatsiooni allikatele, et internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida selgus, et õpilaste arvates saavad nad kõige vähem informatsiooni, et internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida „raadiost” ja „interneti teenuste pakkujatelt”. Allikatele „televiisor” ja „õde/vend” antud hinnangute võrdlemisel omavahel selgus, et esineb statistiliselt oluline erinevus (*Wilcoxon*i testiga $Z = -2,524$; $p < 0,05$). Õpilaste hinnangul saadi õelt/vennalt rohkem informatsiooni, kui televiisorist. Allikatele „kool”, „sõbrad” ja „internet” antud hinnangute võrdlemisel omavahel statistilist erinevust ei esinenud, kõikidel juhtudel (*Wilcoxon*i testiga $p > 0,05$). Õpilaste hinnangul saadi kõige rohkem informatsiooni, et internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida oma vanematelt, kõikidel juhtudel (*Wilcoxon*i testiga $p < 0,05$). Allikatele „vanemad” ja „sõbrad” antud hinnangute võrdlemisel omavahel esines statistiliselt oluline erinevus (*Wilcoxon*i testiga $Z = -2,862$; $p < 0,05$).

2.2.2 Poiste ja tüdrukute poolt interneti tegevuste negatiivsusele või positiivsusele antud hinnangud.

Poiste ja tüdrukute poolt interneti tegevuste negatiivsusele või positiivsusele antud hinnangud on toodud tabelis 7.

Tabel 7. Poiste ja tüdrukute suhtumise keskväärtuste võrdlus

Tegevus	Grupp	*N	Hinnang		Mean Rank	**Me	***p	U
			„1“ N (% grupist)	„5“ N (% grupist)				
Seksuaalse alatooniga e-mailide saatmine	poisid	51	42 (82)	3 (6)	50,61	1		
	tüdrukud	45	41 (91)	0 (0)	46,11	1	1,84	1040,0
Seksuaalse alatooniga piltide levitamine	poisid	51	40 (78)	4 (8)	52,88	1		
	tüdrukud	45	44 (98)	0 (0)	43,53	1	0,04	924,0
Vägivaldse ja ähvardava sisuga e-mailide saatmine	poisid	51	42 (82)	4 (8)	50,44	1		
	tüdrukud	44	41 (93)	1 (2)	45,17	1	1,07	997,5
Negatiivse info postitamine kellegi teise kohta	poisid	51	40 (78)	3 (6)	51,63	1		
	tüdrukud	45	41 (91)	0 (0)	44,96	1	0,64	988,0
Rassistlike solvangute kasutamine	poisid	51	42 (82)	2 (4)	48,15	1		
	tüdrukud	43	36 (84)	0 (0)	46,73	1	7,02	1063,5
Kellegi teise teesklemine e-maili teel saadetud kirjades	poisid	50	42 (84)	1 (2)	45,32	1		
	tüdrukud	44	32 (73)	1 (2)	49,98	1	2,47	991,0
Kellegi teise teesklemine erinevates suhtlusportaalides	poisid	50	39 (78)	3 (6)	48,48	1		
	tüdrukud	44	36 (82)	2 (5)	46,39	1	5,96	1051,0
Internetis oma soo ja tegeliku vanuse muutmine	poisid	51	31 (60)	2 (4)	46,99	1		
	tüdrukud	43	25 (58)	1 (2)	48,10	1	8,23	1070,5
Kellegi teisena internetis esinemine eesmärgiga, et kellegi üle nalja teha	poisid	51	39 (76)	2 (4)	48,65	1		
	tüdrukud	45	34 (76)	1 (2)	48,33	1	9,41	1140,0
Kellegi teise hirmutamise internetis	poisid	51	42 (82)	2 (4)	48,61	1		
	tüdrukud	45	37 (82)	1 (2)	48,38	1	9,52	1142,0

Tegevus	Grupp	*N	Hinnang		Mean Rank	**Me	***p	U
			„1“ N (% grupist)	„5“ N (% grupist)				
Kellegi teise kiusamine Internetis	poisid	50	41 (82)	2 (4)	49,56	1	1,93	997,0
	tüdrukud	44	40 (91)	0 (0)	45,16	1		
Enesekahjustuse levitamine	poisid	50	42 (84)	1 (2)	47,59	1	9,57	1095,5
	tüdrukud	44	37 (84)	0 (0)	47,40	1		
Kellegi e-mailide lugemine, ilma luba küsimata	poisid	51	41 (80)	2 (4)	47,31	1	5,38	1087,0
	tüdrukud	45	34 (76)	1 (2)	49,84	1		
Loata kellegi internetikonto kasutamine	poisid	51	41 (80)	2 (4)	47,01	1	6,03	1071,5
	tüdrukud	44	33 (75)	1 (2)	49,15	1		
Loata kellegi piltide või failide vaatamine	poisid	50	35 (70)	2 (4)	46,17	1	5,45	1033,5
	tüdrukud	44	28 (64)	1 (2)	49,01	1		
Ettevõtete veebilehtedele häkkimine	poisid	49	39 (80)	2 (4)	49,04	1	2,29	978,0
	tüdrukud	44	39 (89)	1 (2)	44,73	1		
Kellegi õppematerjali kopeerimine ja selle esitamine enda omana	poisid	51	35 (67)	3 (6)	49,51	1	4,69	1045,0
	tüdrukud	44	33 (75)	1 (2)	46,25	1		
Makstud raha vastu kauba saatmata jätmise	poisid	50	44 (88)	2 (4)	47,66	1	8,26	1108,0
	tüdrukud	45	39 (87)	0 (0)	48,38	1		
Lastest pornograafilise või erootilise alatooniga piltide, fotode, kujutiste levitamine	poisid	51	44 (86)	2 (4)	49,57	1	2,62	1042,0
	tüdrukud	44	41 (93)	0 (0)	46,18	1		
Reklaamina väärinfo levitamine internetis	poisid	51	39 (76)	1 (2)	50,18	1	2,25	1011,0
	tüdrukud	44	38 (86)	0 (0)	45,48	1		
Reklaamina usaldusväärse info levitamine internetis	poisid	51	32 (63)	4 (8)	46,57	1	9,75	1042,0
	tüdrukud	41	25 (61)	1 (2)	46,41	1		

*N – vastanute arv

**Me- õpilaste hinnangute mediaan

***p - statistiline olulisus

„1”-täiesti negatiivne tegevus

„5”-täiesti positiivne tegevus

Tulemused näitasid, et on olemas statistiliselt oluline erinevus hinnangutes interneti tegevuste negatiivsusele ja positiivsusele „seksuaalse alatooniga piltide levitamine” (*Mann-Whitney testiga* $U= 924,0$; $p< 0,05$). Poisid hindasid „seksuaalse alatooniga piltide levitamine” positiivsemaks tegevuseks kui tüdrukud. Teiste poiste ja tüdrukute hinnangute võrdlemisel omavahel olulist statistilist erinevust ei esinenud, kõikidel juhtudel (*Mann-Whitney U-testiga* $p> 0,05$).

2.2.3 Poiste ja tüdrukute poolt interneti tegevuste ohtlikkusele antud hinnangud.

Poiste ja tüdrukute poolt interneti tegevuste ohtlikkusele antud hinnangud on toodud tabelis 8.

Tabel 8. Poiste ja tüdrukute suhtumise keskväärtuste võrdlus

Tegevus	Sugu	*N	Hinnang		Mean Rank	**Me	***p	U
			„1“ N (% grupist)	„5“ N (% grupist)				
Kohtumine uue veebituttavaga päriselus	poisid	51	12 (24)	1 (2)	55,55	2	0,02	737,0
	tüdrukud	44	22 (50)	0 (0)	39,25	1,5		
Võõra inimese MSN-I sõbraks lisamine	poisid	51	22 (43)	2 (4)	52,87	2	0,77	924,5
	tüdrukud	45	24 (53)	0 (0)	43,54	1		
Suhtlemine võõra inimesega läbi veebikaamera	poisid	51	27 (53)	3 (6)	55,26	1	0,02	802,5
	tüdrukud	45	37 (82)	1 (2)	40,83	1		
Suhtlemine internetis inimesega, kellega Sa ei ole mitte kunagi kohtunud	poisid	42	18 (43)	3 (7)	50,27	2	0,00	513,5
	tüdrukud	41	32 (78)	0 (0)	33,52	1		
Masenduse tundmine internetis esinevate solvangute või mõnitamise pärast	poisid	51	34 (67)	2 (4)	45,57	1	2,89	998,0
	tüdrukud	44	24 (55)	4 (9)	50,82	1		
Kellegi teise kiusamine	poisid	51	36 (71)	2 (4)	50,42	1	3,43	1049,5
	tüdrukud	45	36 (80)	2 (4)	46,32	1		
Kellegi teise hirmutamise	poisid	51	36 (71)	2 (4)	49,75	1	5,49	1084,0
	tüdrukud	45	34 (76)	0 (0)	47,09	1		
Seksuaalse alatooniga e-mailide saatmine internetis	poisid	51	43 (84)	2 (4)	49,12	1	7,06	1116,0
	tüdrukud	45	39 (87)	1 (2)	47,80	1		

Tegevus	Sugu	*N	Hinnang		Mean Rank	**Me	***p	U
			„1“ N (% grupist)	„5“ N (% grupist)				
Seksuaalse alatooniga või pornograafiliste piltide vaatamine internetis	poisid tüdrukud	50 44	37 (74)	5 (10)	50,69 43,88	1 1	7,8	940,5
Videomängude mängimine, mis sisaldavad vägivalda	poisid tüdrukud	51 45	19 (37)	12 (24)	54,76 41,40	2 1	0,13	828,0
Oma koduse aadressi avaldamine	poisid tüdrukud	51 44	40 (78)	1 (2)	49,51 46,25	1 1	3,89	1045,0
Ettevõtete veebilehtedele häkkimine	poisid tüdrukud	51 45	39 (76)	3 (6)	51,78 44,78	1 1	0,58	980,0
Internetis reklaamitud informatsiooni täielik usaldamine/ uskumine	poisid tüdrukud	51 43	27 (53)	1 (2)	49,29 45,37	1 1	4,42	1005,0

*N–vastanute arv

„1”–täiesti ohtlik

**Me–mediaan

„5” –täiesti ohutu

***p–statistiline olulisus

Tulemused näitasid, et on olemas statistiliselt oluline erinevus hinnangutes interneti tegevuste ohtlikkusele „kohtumine uue veebituttavaga päriselus” (U=737, p< 0,05), „suhtlemine võõra inimesega läbi veebikaamera” (U=802, p< 0,05) ja „suhtlemine internetis inimesega, kellega sa ei ole mitte kunagi kohtunud” (U=513, p< 0,05). Poisid märkisid neid interneti tegevusi vähem ohtlikuks ja rohkem ohutuks kui tüdrukud. Teiste hinnangute võrdlemise puhul ei olnud poiste ja tüdrukute hinnangute keskväärtused statistiliselt oluliselt erinevad (*Mann-Whitney U-testiga*; kõikidel juhtudel p> 0,05).

2.3 Arutelu

Antud bakalaureusetöös uuriti teise kooliastme õpilaste suhtumist *online*-riskidesse ja interneti turvalise kasutamise allikaid. Eesmärgiks oli võrrelda, teise kooliastme poiste ja tüdrukute suhtumist *online*-riskidesse ning selgitada, milliseid interneti turvalisuse alaseid allikaid antud vanuseastme õpilased enda hinnangul kasutavad.

Esimene hüpotees oli: Teise kooliastme õpilased on enda hinnangul saanud rohkem turvalise interneti kasutamise alaseid nõuandeid oma vanematelt kui sõpradelt. See hüpotees leidis kinnitust. Antud uurimuse tulemustes ilmnes, et hinnates arvutikasutusel olukordi, kui vajatakse kõrvalist abi, („turvalise interneti kasutuse informatsiooni“, „interneti käitumise alase informatsiooni“ ja „informatsiooni asjadest, mis võivad internetis häirida“) paigutavad lapsed esimesele kohale oma vanemaid, teisele kohale kooli ja kolmandale sõbrad. Ka *EU Kids Online* (2011) uuringu tulemustes on väljatoodud, et Eesti 9–16aastased lapsed kasutavad kõige enam turvalise interneti keskkonna vahendajatena oma vanemaid, õpetajaid ja eakaaslast. Uuritud õpilaste väidetest selgus, et enamik neist veedab arvutis iga päev kas rohkem või vähem kui kaks tundi. Selline arvutikasutuseks kuluv aeg saab olla lapsel vaid kodus ning see võibki olla põhjuseks, et nõuandeid saadakse eelkõige vanematelt. Et laps veedab enamiku ajast arvutis kodus on väitnud ka Livingstone et al. (2011).

Antud uuringu tulemustes ilmnes, et hinnangutes „informatsiooni, et internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida“ paigutavad lapsed esimesele kohale oma vanemaid, teisele kohale sõbrad ja kolmandale kohale kooli. See on vastuolus eelnevalt teostatud Livingstone et al. (2011) uuringu andmetega, kus väidab üle poole uuritud Euroopa 9–16aastastest lastest, et sõbrad on aidanud neid, kui internetis on vaja teostada keeruline protseduur või leida internetist informatsiooni. Eakaaslased vahendavad internetikasutust enamasti praktilisel viisil, aidates internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida (Livingstone et al., 2011).

Teine hüpotees oli: Teise kooliastme tüdrukud hindavad riskantseid tegevusi internetis vähem positiivseteks kui poisid. Antud hüpotees leidis osalist kinnitust. Poisid hindavad internetis seksuaalse alatooniga piltide levitamist positiivsemaks kui tüdrukud, kuid ülejäänud väidetes olulist erinevust poiste ja tüdrukute hinnangutes ei täheldatud. Hasebrink et al (2009) leidsid oma uurimistöös, et internetis viibides otsivad pigem poisid juurdepääsu pornograafilise sisuga failidele või jagavad pornograafiliste veebilehtede linke. Kuna poisid külastavad sagedamini pornograafilise sisuga lehekülgi (Hasebrink et al., 2008), siis võibolla ei pea nad sellist teguviisi negatiivseks. Ka Livingstone et al. (2011) toovad välja, et poisid puutuvad rohkem kokku internetis levivate seksuaalse alatooniga piltidega, kui tüdrukud, kuid viimased on nähtud piltidest enam häiritud kui poisid seega on võimalik, et tüdrukud peavad sellist teguviisi vähem positiivseks, sest see tundub neile häiriv olevat.

Kolmas hüpotees oli: Teise kooliastme tüdrukud hindavad *online*-riske rohkem ohtlikeks kui poisid. Antud hüpotees leidis samuti osalist kinnitust. Antud uurimuse tulemustes selgus, et kolme väidet: „kohtumine uue veebituttavaga päriselus on täiesti ohtlik“, „suhtlemine võõra inimesega läbi veebikaamera on täiesti ohtlik“ ja „suhtlemine internetis inimesega, kellega Sa ei ole mitte kunagi kohtunud on täiesti ohtlik“ hindasid tüdrukud ohtlikumaks kui poisid. Ülejäänud väidete osas ei esinenud olulisi erinevusi poiste ja tüdrukute hinnangutes. Livingstone et al. (2011) leidsid oma uurimuses, et poisid hindavad pisut tihemini ohutuks „kohtumine *online*-tuttavatega reaalses elus kui tüdrukud“, kuid sellest kohtumisest ollakse häiritud võrdsel määral. Ka Livingstone et al. (2013) leidsid oma uurimuses, et tüdrukud on soovimatutest kontakti riskidest rohkem häiritud kui poisid. Tüdrukud peavad kontaktriske ohtlikena kuna tajuvad, et võõrad *online*-tuttavad võivad paluda neid teha midagi sellist, mida nad teha ei taha; tüdrukuid häirib, kui võõrad kutsuvad neid nime pidi; nad on mures kas nende isiklik informatsioon on *online*-s piisavalt turvaliselt võõraste eest kaitstud (Livingstone et al., 2013). Antud uurimuses hindasid tüdrukud „suhtlemine võõra inimesega, kellega Sa ei ole mitte kunagi kohtunud“ ohtlikumaks kui poisid ning see on Hasebrink et al. (2009) uurimusega vastuolus, kus on välja toodud, et tüdrukutele meeldib suhelda internetis võõrastega. Livingstone et al. (2011) toovad välja, et tüdrukud suhtlevad valdavalt e-maili kaudu ning siin võib järeldada, et tüdrukud peavad sellist suhlemise võimalust vähem ohtlikuks. See võib tuleneda sellest, et puudub reaalne kontakt teise inimesega, kellega suheldakse. Internetis saab teisele valetada oma vanust, saata võõraid pilte ning katkestada suhtlemist endale sobival ajal. Kuna Livingstone et al. (2011) toovad välja, et tüdrukud kasutavad suhtlemist veebikaamera kaudu rohkem kui poisid, siis võib oletada, et tüdrukud peavad suhtlemist veebikaamera kaudu vähem ohtlikumaks, kui poisid.

Uurimistöö olulisus, tekkinud küsimused ja piirangud:

Viimastel aastatel on äärmiselt palju meedia uuringuid teostatud, sest tänapäeva kommunikatsiooni maailm on järjest suuremate võimalustega keskkond, eriti laste ja noorte jaoks, kes veedavad sotsiaalmeedias väga suure osa oma ajast. Internetis kohatavad võimalused ja riskid on laste ja noorte jaoks ühed põhilised probleemide allikad (Kalmus, 2008).

Antud uurimistöö tulemused on olulised nii koolilastele, noortele, lapsevanematele, õpetajatele, koolide juhtkondadele, interneti teenuse pakkujatele kui ka omavalitsustele.

Vaatamata sellele, et on loodud projekt „Targalt internetis”, veebipõhine vihjeliin ja lasteabi nõuandetelefon (Targalt internetis-Safer Internet Centre in Estonia SIC EE II, s.a.) on antud uurimuste tulemustest lähtudes laste hinnangul ikkagi lapsevanemad need, kelle poole nad pöörduvad interneti turvalise kasutamise nõuannete saamiseks. Erinevad interneti turvalise kasutamise portaalid, mille kaudu tehakse teavitustööd turvalise interneti kasutamise kohta ning kuhu võib hädaolukorral abisaamise eesmärgil pöörduda on laste hinnangutes tagapool. Lapsevanematele oleks seetõttu vaja rohkem koolitusi, et nad oleksid kindlamad oma lapsele adekvaatse info edastamisel, näiteks selgitades lapsele *online*-võimalusi ning *onlines* valitsevaid riske, selgitada et internetis tuleb sama samamoodi viisakalt käituda nagu kodus või koolis, tutvustada lapsele erinevaid interneti turvalise kasutamise allikaid ja *online*-riskide toimetuleku strateegiaid ning kindlasti julgustada last alati rääkima (oma vanemale) kui midagi internetis häirib. Kuna lapsed puutuvad igapäevaselt kokku erinevate *online*-riskidega, siis peaksid koolid olema rohkem huvitatud laste harimisest *online*-riskidega toimetulemiseks ja seda juba algklassides.

Tulemused juhivad lapsevanemate tähelepanu olukorrale, et laste hinnangutes saavad nad enim turvalise interneti kasutamise nõuandeid oma vanematelt. Seega, et lapsevanem oskaks last tõhusalt aidata, tuleks pöörata tähelepanu iseenda harimisele turvalise interneti kasutamise valdkonnas.

Antud töös ilmnes mitmeid piiranguid. Esimene piirang, mille võiks välja tuua on uurimisankeedis olevad küsimused. Oleks tulemuslikum kui uurimisankeet saaks täiendust teatud avatud küsimuste lisamisega, et vastaja saaks oma vastust põhjendada. Uurimistulemused oleksid tunduvalt põhjalikumad ja annaksid hetkeolukorrast täielikuma ülevaate. Teine piirang antud töös oli koolide väheldane huvi uurimuses osalemiseks. Palve edastasin kaheksale koolile, millest nõustus osalema vaid kaks. Põhiliseks keeldumise motiiviks oli, et koolipersonaal on õppetööga ülekoormatud ning uurimuse läbiviimiseks pole aega. Sellest tulenes valimi väiksus (96 õpilast). Valim on liiga väike, mistõttu ei saa antud uurimistöö tulemusi üldistada Eestile aga ka kõikidele Tartu linna teise kooliastme õpilastele ja teha lõplikke järeldusi.

Kokkuvõte

Käesoleva uurimistöö eesmärk oli võrrelda, teise kooliastme poiste ja tüdrukute suhtumist *online*-riskidesse ning selgitada, milliseid interneti turvalisuse alaseid allikaid antud vanuseastme õpilased enda hinnangul kasutavad. Töö eesmärgi saavutamiseks viidi 2012. aasta novembris läbi kvantitatiivne uurimus. Valimisse kuulus 96 õpilast (51 poissi ja 45 tüdrukut), vanuses 10–13 eluaastat. Informatsiooni koguti ankeetküsitluse kaudu. Ankeet koosnes 12 küsimusest, mis omakorda jagunesid väiteküsimusteks.

Uurimistöö teoreetilises osas kirjeldatakse *online*-riskide olemust, laste suhtumist *online*-riskidesse, soolisi erinevusi seoses *online*-tegevustega ja suhtumisega *online*-riskidesse ning interneti turvalisuse alaste allikate kasutamist. Tulemuste osas kirjutatakse lahti teostatud ankeedist tulenevatest vastustest uuritud laste kogemused *online*-tegevustega seoses.

Uuringu tulemustest leiti, et teise kooliastme õpilased saavad enda hinnangul enim turvalise interneti kasutamise alaseid nõuandeid oma vanematelt. Leiti, et poisid hindasid enam seksuaalse alatooniga piltide levitamist positiivseks tegevuseks, kui seda tegid tüdrukud. Tüdrukud hindasid oluliselt enam ohtlikuks võrreldes poistega kolme tegevust: kohtumine uue veebituttavaga päriselus, suhtlemine võõra inimesega läbi veebikaamera ja suhtlemine internetis inimesega, kellega Sa ei ole mitte kunagi kohtunud.

Summary

The aim of this study was to compare boys and girls in the second level of school and their attitude to online risks. Also was the aim to explain what kind of Internet related security sources these students use in their own estimates. The questionnaire to achieve quantitative research was carried out in November of 2012. The sample included 96 students (51 boys and 45) girls, aged 10–13 years. The questionnaire consisted of 12 questions, which divided into contentional questions.

The theoretical part of the research described the nature of the online risks, children attitudes to online risks, gender differences in terms of online activities and attitudes towards

online security risks and related sources. The results from the questionnaire carried out by spelling out the terms of the studied children's responses to the experience of online actions.

The results of this study found that students in the second level of school estimates their own parents of the most secure online advice from. It was found that boys rated more sexually suggestive pictures dissemination of positive actions, as did the girls. Girls rated significantly more dangerous compared to the boys in three actions: meeting a new acquaintance's in real life, communicating with a foreign person via webcam and communicating online with someone whom you have never met before.

Tänuõnad

Autor tänab uurimuses osalenud koolijuhte, õpetajaid ja õpilasi kellega koostöös sujus uurimuse läbiviimine edukalt. Samuti tänab autor Kerstin Kütti, Maigi Lokkot ja teisi oma lähedasi toetava ja mõistva suhtumise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Allkiri:

Kuupäev:

Kasutatud kirjandus

Aasmäe, K. (2013). Täna tähistatakse ülemaailmset turvalise interneti päeva. *E24*. Külastatud aadressil <http://www.e24.ee/1127272>.

De Guzman, M. R. & Bosch, K. R. (2007). *High-Risk Behaviors Among Youth*. Retrieved from <http://www.ianrpubs.unl.edu/pages/publicationD.jsp?publicationId=786>.

de Haan, J. (2009). Maximising opportunities and minimizing risks for children online. In S. Livingstone & L. Haddon (Eds.), *Kids Online: Opportunities and risks for children* (pp. 187–198). The Policy Press, 2009.

Dehue, F., Bolman, C. & Völlink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters Experiences and Parental Perception. *Cyber Psychology & Behavior* 11(2), 217–223.

Dooley, J.J., Cross, D., Hearn, L. and Treyvaud, R. (2009). Review of existing Australian and international cyber-safety research. Child Health Promotion Research Centre, Edith Cowan University. Retrieved from http://www.communications.gov.au/__data/assets/pdf_file/0004/119416/ECU_Review_of_existing_Australian_and_international_cyber-safety_research.pdf.

Dunkels, E. (2008). Childrens strategies on the Internet. *Critical Studies in Education* 49(2), 171–184.

Eesti Keele Instituut (2009). *Eesti keele seletav sonaraamat*. Külastatud aadressil <http://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=risk&F=G>. Kasutatud otsingusõna: risk.

Flash Eurobarometer 248 (2008). *Towards a safer use of the Internet for children in the EU- a parents' perspective*. Retrieved from http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_248_en.pdf.

Hallimäe, M. & Kuusk, K. (2009). Koostöö laste turvalisema internetikasutamise edendamiseks. *Infoühiskonna aastaraamat 2009* (lk 25–26). Tallinn: Trükk POS Print.

Haridus- ja Teadusministeerium (2009). Turvaline käitumine internetis. Külastatud aadressil <http://www.hm.ee/index.php?0510566>.

Harro, M. (2005). *Riskikaitumine Eesti noorte hulgas; olukord, ennetamine: teooria ja praktika*. Külastatud aadressil <http://www.slideshare.net/Annie05/maarike-harro-presentation>.

- Hasebrink, U., Livingstone, S., Haddon, L. & Ólafsson, K. (2009). *Comparing childrens online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online Second edition*. Retrieved from http://eprints.lse.ac.uk/24368/1/D3.2_Report-Cross_national_comparisons-2nd-edition.pdf.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2007). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Kirjastus Medicina.
- ISTTF (Internet Safety Technical Task Force) (2008). *Enhancing Child Safety and Online Technologies: Final Report of the ISTTF To the Multi-State Working Group on Social Networking of State Attorney Generals of the United States*. Retrieved from http://cyber.law.harvard.edu/sites/cyber.law.harvard.edu/files/ISTTF_Final_Report.pdf.
- Kalmus, V. (2007). Estonian Adolescents expertise in the Internet in Comparative Perspective. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace* 1(1). Retrieved from <http://www.cyberpsychology.eu/view.php?cisloclanku=2007070702>.
- Kalmus, V. (2008). Riskialtid tiigrikutsud: Eesti lapsed kui (uue) meedia kasutajad. Ots, L. (Toim), *Uued ajad – uued lapsed* (lk 35–61). Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus.
- Kalmus, V., Karu, K., Komp, L., Runnel, P., Pruulmann-Vengerfeldt, P., Siibak, A. & Ugur, K. (2010). *Riskid ja turvalisus internetis: Euroopa laste vaatenurk. Peamiste tulemuste eestikeelne kokkuvõte*. Külastatud aadressil <http://www.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20%282009-11%29/EUKidsExecSummary/EstoniaExecSum.pdf>.
- Kalmus, V., Pruulmann-Vengerfeldt, P., Runnel, P. & Siibak, A. (2009). Online Content Creation Practices Of Estonian School Children in a Comparative Perspective. *Journal of Children and Media* 3(4), 331–348.
- Kalmus, V., C. von Feilitzen & A. Siibak (2012). Effectiveness of teachers' and peers' mediation in supporting opportunities and reducing risks online. In S. Livingstone, L. Haddon & A. Görzig (Eds.), *Children, risk and safety online: Research and policy challenges in comparative perspective* (pp. 245–256). The Policy Press, 2012.
- Kerdellan, K. & Grezijon, G. (2006). *Дети процессора : Как интернет и видеоигры формируют завтрашних взрослых*. Екатеринбург : У-Фактория, 2006.

- Kirwil, L., Garmendia, M., Garitaonandia, C. & Fernandez, G. M. (2009). Parental mediation. In S. Livingstone & L. Haddon (Eds.), *Kids Online: Opportunities and risks for children* (pp. 199–215). The Policy Press.
- Klinke, A. & Renn, O. (2001). Precautionary principle and discursive strategies: classifying and managing risks. *Journal of Risk Research* 4(2), 159–174.
- Kruuse, M. (2009). Lapsevanemad ei muretse piisavalt interneti ohutuse pärast. *Eesti Päevaleht*. Külastatud aadressil <http://www.epl.ee/artikkel/?id=51158512>.
- Livingstone, S. & Bober, M. (2004). *UK children go online: Surveying the experiences of young people and their parents*. Retrieved from <http://eprints.lse.ac.uk/395/1/UKCGOsurveyreport.pdf>.
- Livingstone, S. & Bober, M. (2005). *UK Children Go Online. Final report of key project findings*. Retrieved from http://eprints.lse.ac.uk/399/1/UKCGO_Final_report.pdf.
- Livingstone, S. & Haddon, L. (2008). Risky Experiences for Children Online: Charting European Research on Children and the Internet. *Children & Society* 22(4), 314–323.
- Livingstone, S. & Haddon, L. (2009). Conclusion. In S. Livingstone & L. Haddon (Eds.), *Kids Online: Opportunities and risk for children* (pp. 1–15). Great Britain: The Policy Press
- Livingstone, S. & Helsper, E. J. (2008). Parental mediation of children's internet use. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 52(4), 581–599.
- Livingstone, S. (2009). *Children and the internet*. Retrieved from http://books.google.ee/books?id=O-LJKzv0KxQC&printsec=frontcover&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A. & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: The perspective of European children. Full Findings*. London: LSE, EU Kids Online.
- Livingstone, S., Kirwil, L., Ponte, C., & Staksrud, E. (2013). *In their own words: What bothers children online?* EU Kids Online. Retrieved from

[http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/Int
heirov%20words020213.pdf](http://www.lse.ac.uk/media%40lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20III/Reports/Int%20heirov%20words020213.pdf).

McMillan, K. & Weyers, J. (2012). *Õppimine kõrgkoolis, Tudengi käsiraamat*. SA Archimedes, programm Primus ja Antenna Translations 2. Trükk.

MEDIAPPRO Eesti (2006). *Ülevaade Eesti koolinoorte meediakasutusest*. Retrieved from <http://www.google.ee/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&sqi=2&ved=0CGwQFjAH&url=http%3A%2F%2Fwww.hot.ee%2Fkugur%2FCDle.doc&ei=SxAvU8fZI6iuyAOM-IHgCw&usq=AFQjCNEwniSd1B7V692EkuHbvLaN94drdA&sig2=QgunD6vfQ1yR9jmhtQr0OQ&bvm=bv.62922401,d.bGQ>.

OECD (2011). *The Protection of Children Online: Risks Faced by Children Online and Policies to Protect Them*. Retrieved from <http://www.oecdilibrary.org/docserver/download/5kgcjf71pl28.pdf?expires=1396024596&id=id&accname=guest&checksum=70F07221E0D5B9B7B852DFB59EEB0642>.

ROBERT (2013). *Online behaviour related to child sexual abuse: ROBERT summary report for everyone*. Retrieved from http://www.childcentre.info/robert/public/ROBERT_summary_report_for_everyone.pdf.

Sarv, M. (2004). Internetist leitud meestuttav röövis alaealise tüdruku kaheks päevaks. *Eesti Päevaleht*. Külastatud aadressil <http://epl.delfi.ee/news/melu/internetist-leitud-meestuttav-roovis-alaealise-tudruku-kaheks-paevaks.d?id=50977312>.

Siibak, A. (2008). Päril-mina kui avalik saladus. *Eesti Päevaleht*. Külastatud aadressil <http://www.epl.ee/artikkel/448648>.

Siibak, A. (2009). *Self-presentation of the „Digital Generation” in Estonia*. Retrieved from <http://dspace.utlib.ee/dspace/bitstream/handle/10062/10593/siibakandra.pdf?sequence=1>.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S. & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 49(4), 376–385.

- Staksrud, E., & Livingstone, S. (2009). Children and online risk: Powerless victims or resourceful participants? *Information, Communication and Society*, *12*(3), 364–387.
- Tapscott, D. (2009). *Grown up digital: how the net generation is changing your word*. The United States of America: Copyright Act.
- Targalt internetis- Safer Internet Centre in Estonia SIC EE II (s.a.). Külastatud aadressil <http://www.targaltinternetis.ee/>.
- Thomas, J. (2011). *How Identity Thieves Get Your Information*. Retrieved from <http://www.identitytheft.net/blog>.
- Turu Uuringute AS (2006). *Lapsed ja internet*. Külastatud aadressil http://www.adm.ee/presentations/microsoft/uuringu_kokkuvote2006.pdf.
- Uuring: laste sõnutsi häirivad neid enim videojagamise saidid (2013)*. Külastatud aadressil <http://eukidsonline.ut.ee/?cat=4>.
- Vallaste, H. (2000–2014). *E-teatmik: IT ja sidetehnika sõnaraamat*. Külastatud aadressil <http://www.vallaste.ee/>.
- White, N. (2000). *Online and Offline Facilitation: Different Yet Alike?* Retrieved from <http://www.fullcirc.com/community/onvsofflinefac.htm>.
- Willoughby, T. (2008). A Short-Term Longitudinal Study of Internet and Computer Game Use by Adolescent Boys and Girls: Prevalence, Frequency of Use, and Psychosocial Predictors. *Developmental psychology* *44*(1), 195–204.
- Õunapuu, L. (2012). *Valimid kvantitatiivsetes ja kvalitatiivsetes uurimustes*. Külastatud aadressil http://www.e-ope.ee/_download/euni_repository/file/3402/sisupakett3.zip/index.html.
- Ybarra, M. L., Mitchell, K. J., Finkelhor, D. & Wolak, J. (2007). Internet Prevention Messages: Targeting the Right Online Behaviors. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine* *161*(2), 138–145.

Ybarra, M.L. & Mitchell, K.J. (2008). How risky are social networking sites? A comparison of places online where youth sexual solicitation and harassment occurs. *Paediatrics* 121(2), 350–358.

Lisa 1. Kasutatud ankeet

Hea õpilane!

Käesoleva küsitluse eesmärgiks on uurida õpilaste interneti kasutamist. Küsimustes pole õigeid ja valesid vastuseid, vastake nii, nagu ise õigeks peate. Teie vastused on anonüümsed.

Anonüümsuse tagamiseks täidetud lehed pannakse laual olevasse kasti. Uurimuse andmeid kasutatakse vaid teaduslikul eesmärgil ning andmeid töödeldakse üldistatud kujul. Küsitluse vastamine võtab aega umbes 10 minutit.

Veera Vertova

veera.vertova.001@gmail.com

Tee sobivale vastuse variandile ring ümber.

1. Kas Sul on kodus arvuti

Jah

Ei

2. Kas Sul on kodus interneti püsiühendus

Jah

Ei

3. Kas Sa oled ainuke laps peres? Kui vastus on „jah” siis jäta vahele küsimus nr 4.

Jah

Ei

4. Kas Sul on Sinust vanemat õde või venda?

Jah

Ei

5. Kui tihti Sa kasutad internetti? Vali sobiv vastuse variant ja märgi see ristikesega.

Iga päev rohkem kui kaks tundi päevas	
Igapäev vähem kui kaks tundi päevas	
Vähemalt paar korda nädalas	
Vähemalt paar korda kuus	
.....	

6. Kellega Sa arvutit jagad? Vali kõik sobivad vastuse variandid ja märgi need ristikesega.

Mul on isiklik arvuti	☐
Vanematega	☐
Õe/vennaga	☐
Terve perega	☐

Vastamiseks pane ristike sobiva variandi lahtrisse.

7. Interneti turvalisuse alast informatsiooni olen saanud:

	Pole üldse saanud	Olen veidi saanud	Olen saanud mõningal määral	Olen saanud	Olen palju saanud
Vanematelt	☐	☐	☐	☐	☐
Õelt/vennalt	☐	☐	☐	☐	☐
Raadiost	☐	☐	☐	☐	☐
Televiisorist	☐	☐	☐	☐	☐
Koolist	☐	☐	☐	☐	☐
Sõpradelt	☐	☐	☐	☐	☐
Internetist	☐	☐	☐	☐	☐
Internetiteenuste pakkujatelt	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐

2. Internetis käitumise alast informatsiooni olen saanud:

	Pole üldse saanud	Olen veidi saanud	Olen saanud mõningal määral	Olen saanud	Olen palju saanud
Vanematelt	☐	☐	☐	☐	☐
Õelt/vennalt	☐	☐	☐	☐	☐
Raadiost	☐	☐	☐	☐	☐
Televiisorist	☐	☐	☐	☐	☐
Koolist	☐	☐	☐	☐	☐
Sõpradelt	☐	☐	☐	☐	☐
Internetist	☐	☐	☐	☐	☐
Internetiteenuste pakkujatelt	☐	☐	☐	☐	☐
.....	☐	☐	☐	☐	☐

3. Informatsiooni asjadest, mis võivad internetis häirida olen saanud:

	Pole üldse saanud	Olen veidi saanud	Olen saanud mõningal määral	Olen saanud	Olen palju saanud
Vanematelt					
Õelt/vennalt					
Raadiost					
Televiisorist					
Koolist					
Sõpradelt					
Internetist					
Internetiteenuste pakkujatelt					
.....					

4. Informatsiooni, et internetis midagi keerukat teha või sealt midagi leida olen saanud:

	Pole üldse saanud	Olen veidi saanud	Olen saanud mõningal määral	Olen saanud	Olen palju saanud
Vanematelt					
Õelt/vennalt					
Raadiost					
Televiisorist					
Koolist					
Sõpradelt					
Internetist					
Internetiteenuste pakkujatelt					
.....					

Järgnevate küsimuste puhul mõtle palun, kuidas Sa suhtud *online*-riskidesse.

Vastamiseks pane ristike sobiva variandi lahtrisse.

	Täiesti negatiivne tegevus	Pigem negatiivne tegevus	Mõneti negatiivne, Mõneti mitte	Pigem positiivne tegevus	Täiesti positiivne tegevus
Seksuaalse alatooniga e-mailide saatmine					
Seksuaalse alatooniga piltide levitamine					
Vägivaldse ja ähvardava sisuga e-mailide saatmine					
Negatiivse info postitamine kellegi teise kohta					
Rassistlike solvangute kasutamine					
Kellegi teise teesklemine e-maili teel saadetud kirjades					
Kellegi teise teesklemine erinevates suhtlusportaalides					
Internetis oma soo ja tegelikku vanuse muutmine					
Kellegi teisena internetis esinemine eesmärgiga, et kellegi üle nalja teha					
Kellegi teise hirmutamine internetis					
Kellegi teise kiusamine internetis					
Ensekahjustuse levitamine					
Kellegi e-mailide lugemine, ilma luba küsimata					
Loata kellegi internetikonto kasutamine					
Loata kellegi piltide või failide vaatamine					
Ettevõtete veebilehtedele					

hakkimine					
Kellegi õppematerjali kopeerimine ja selle esitamine enda omana					
Makstud raha vastu kauba saatmata jätmine					
Lastest pornograafilise või erootilise alatooniga piltide, fotode, kujutiste levitamine					
Reklaamina väärinfo levitamine internetis					
Reklaamina usaldusväärse Info levitamine internetis					

Vastamiseks pane ristike sobiva variandi lahtrisse.

	Täiesti ohtlik	Pigem ohtlik	Mõneti ohtlik Mõneti mitte	Pigem ohutu	Täiesti ohutu
Kohtumine uue veebituttavaga päriselus					
Võõra inimese MSN-i sõbraks lisamine					
Suhtlemine võõra inimesega läbi veebikaamera.					
Suhtlemine internetis inimestega, kellega Sa ei ole mitte kunagi kohtunud					
Masenduse tundmine internetis esinevate solvangute või mõnitamise pärast					
Kellegi teise kiusamine					
Kellegi teise hirmutamine					
Seksuaalse alatooniga e-mailide saatmine onternetis					
Seksuaalse alatooniga või pornograafiliste piltide vaatamine internetis					

Videomängude mängimine, mis sisaldavad vägivalda					
Oma koduse aadressi avaldamine					
Ettevõtete veebilehtedele häkkimine					
Internetis reklaamitud informatsiooni täielik usaldamine/uskumine					

Sinu sugu:

a) Poiss

b) Tüdruk

Sa oled.....aastane.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Veera Petrova (sünnikuupäev: 30.12.1985)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
Teise kooliastme õpilaste suhtumine *online*-riskidesse ja interneti turvalise kasutamise allikad
kahe Tartu kooli näitel

mille juhendaja on Piret Luik

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 20.05.2014 (*kuupäev*)